

Tomas
PETREIKIS

CULTURE
OF THE REGIONAL BOOK
ACCORDING TO THE
SAMOGITIAN BOOK
OF 1905-1944

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

SOCIAL SCIENCES, COMMUNICATION AND INFORMATION (08 S)

VILNIUS 2014

VILNIUS UNIVERSITY

TOMAS PETREIKIS

CULTURE OF THE REGIONAL BOOK
ACCORDING TO THE SAMOGITIAN BOOK OF 1905-1944

Summary of the Doctoral Dissertation
Social Sciences, Communication and Information (08S)

Vilnius, 2014

The Doctoral Dissertation was prepared in 2010–2014 at Vilnius University.

Academic Supervisor:

Prof. habil. dr. Domas Kaunas (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

The dissertation will be defended at the Council on Communication and Information Sciences of Vilnius University:

Chairperson – Prof. Dr. Aušra Navickienė (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

Members:

Prof. Dr. (HP) Zenona Atkočiūnienė (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

Dr. Daiva Narbutienė (The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

Prof. Dr. (HP) Arvydas Pacevičius (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information – 08S)

Prof. Dr. Juozas Skirius (Lithuanian University of Educational Sciences, Humanitarian Sciences, History – 05H)

The Dissertation will be defended at the public meeting of the Council on Communication and Information Sciences on 1 October, 2014, at 1 p. m. in the Levas Vladimirovas auditorium at Faculty of Communications, Vilnius University.

Address: Saulėtekio al. 9, First Building, second floor, LT-10222, Vilnius, Lithuania

The summary of Doctoral Dissertation was sent out on 1 September, 2014.

The Doctoral Dissertation is available for public access at the Vilnius University Library.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

TOMAS PETREIKIS

REGIONINĖS KNYGOS KULTŪRA
ŽEMAITIJOS KNYGOS 1905–1944 M. PAVYZDŽIU

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija (08S)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2010–2014 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas prof. habil. dr. Domas Kaunas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Komunikacijos ir informacijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė – prof. dr. Aušra Navickienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

Nariai:

prof. dr. (HP) Zenona Atkočiūnienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

dr. Daiva Narbutienė (Lietuvos mokslo akademijos biblioteka, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

prof. dr. (HP) Arvydas Pacevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – 08S)

prof. dr. Juozas Skirius (Lietuvos edukologijos universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05H)

Disertacija bus ginama viešame Komunikacijos ir informacijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2014 m. spalio mėn. 1 d. 13 val. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Levo Vladimirovo auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, I rūmai, II aukštas, LT-10222, Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2014 m. rugsėjo mėn. 1 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Summary

Relevance and the research problem. The relevance of regional bibliography is influenced by 1) present internal needs of bibliology and 2) the priorities of Lithuanian regional policies. Regional studies have been carried out in Belarus, Russia, Latvia, Poland, Lithuania, etc. A distinction is made between two schools of regional bibliology: that of Novosibirsk (Russia) and Wrocław (Poland). Regional studies have reached a certain level of maturity and, having recognized it, the famous Polish bibliologist Krzysztof Migoń proposed to divide book culture into 1) local, 2) regional, 3) national, 4) transnational, 5) macro-regional and 6) global. The emphasis that is placed on the regional book culture as well as on the related studies is linked to the fast development of bibliology as a science and the processes of change in its internal needs that have been conditioned by the European tradition of regionalism.

The creation of the modern Lithuanian and national culture of the 20th century was based on different attitudes of the Lithuanian intelligentsia towards the role of ethnocultural groups and their persistence in a modern state. Mykolas Biržiška opposed the policy conducted by the ruling elite of Lithuania that aimed at eliminating ethnical differences, claiming that the elite 1) had not evaluated historical development of the regions 2) had not created appropriate conditions for the survival of regional culture and that it 3) *mechanically* and *centrally* despised it. The proponents of economic marxizm-leninizm theories, which dominated Soviet Lithuania, were essentially in favor of the denial of regional cultures by linking regionalism to functional economic units. The natural strengthening of regional policies after the restoration of independence as well as desovietization of the mind of the society was reinforced in 1992, after having adopted the prioritative regional policy. The priorities of regional policies were once more accented in 2004, after Lithuania became a member of the European Union. One of the problems of the development of regional policy is a lack of regional research. In this context, studies on the country's regional bibliology are important for understanding regionalism that is linked not only to ethnoculture but also to other written and print media. The studies on the culture of the Samogitian book of the first half of the 20th century, a period during which the Lithuanian people turned into a nation, undoubtedly

open up new possibilities for the understanding of regionalism processes and provide a partial picture of the past regional processes, which can have impact on the diachronic analysis of regionalism.

Contemporary studies on the culture of the regional book are conducted in two ways: they are either based 1) on the concept of the ethnic book or 2) on the theoretically localized system of book culture. These frameworks have obvious limitations and lack exhaustiveness as far the problem regarding understanding of the culture of the Samogitian regional book is concerned. The first type of framework is suitable for ethnic but not ethnographic nor subethnographic regions whose communities have partially or completely lost writings in their dialect or language. Neither was Samogitia an ethnic region, nor did it have the status of a nation; therefore, at that time, the Samogitian book could not satisfy the rapidly growing informational needs of this subethnic group. In this case, the Samogitian book can be perceived to be an integral and not a completely independent part of the Samogitian regional book.

The second type of framework is generally constructive; however it has not been suitably developed and applied rationally. Firstly, the theoretical and methodological approaches to regionalism are often rejected. The objectives of the research were selected without following the principals of culturology and regionalism. The individuality of the regional community, which should comprise the essence of regional studies, often moves to the background due to weak argumentation of preliminary results. The individuality of the regional book culture is thought to best manifest itself in regionally produced press, in this case, in *the regional book*. In this dissertation, the regional book is considered to be a printed book published in order to fulfill the needs of the community of that region in which it was issued while *the regional book culture* is considered to be the unity of the form and the content of the regional book, which is defined by analyzing the publishing, manufacturing, design, bookbinding and contents of regional books.

The present research theoretically follows the following principle: only frameworks that have been designed in order to explain the contents of *book culture* are suitable rather than frameworks created for other purposes and whose utilization in these studies are debatable. The core attitude towards book culture was borrowed from the

works of the following theoreticians of book culture: Vladimir Vasiljev, Serge Pajchage, Michail Kurmajev, K. Migoń, Aleksander Mylnikov, Paul Raabe, Arūnas Sverdiolas etc. They gave basis to the methodology of the research and developed the systematic attitude towards book culture, which enables the appropriate realization of the aspect of regional studies. For investigation of book culture, works by Serge Arutionov, Wendy Griswold, Tomas Kačerauskas, Jurii Lotman and other anthropologists, culturologists as well as literature sociologists were used, all of which tackle the nature and functions of regional culture and their links to creation. The contribution of theoreticians regarding this aspect is substantial enough to continue perfecting theoretical approaches to regional studies. So, **the definition of the concept of the regional book and the determination of its functions taking into consideration the systematic concept of book culture are the main theoretical problems of this thesis.**

Historiography. The studies on the Samogitian book culture can be divided according to their subject matter in the following way: the ones that focus on 1) the conditions of functioning, 2) publishing and 3) the material aspect of the manufacturing of press. The best developed studies are the ones on the Lithuanian economics, politics and culture of the 20th century, which enable to determine long-term and short-term processes of cultural change, which might had impact on the cultural situation of the country and the region. The conditions of functioning on the scale of the country have been analyzed by: Audronė Glosienė, Saulius Kaubrys, Genovaitė Raguotienė, Klemensas Sinkevičius and other scholars. The processes of regionalism have been extensively analyzed in publications by Vidmantas Daugirdas and Petras Kalnius. The problems of publishing have been tackled in works by Violeta Černiauskaitė, Sigitas Drobenka, Audronė Glosienė, Giedrė Jankevičiūtė, Domas Kaunas, Jekaterina Kosakovskaja, Arida Papaurėlytė-Riaubienė, Vladas Žukas and other scholars. The industry of regional polygraphy has been analyzed by Jonas Brigys, Vytautas Merkys, Liubomiras Viktoras Žeimantas, Jonas Nekrašius, Vilius Puronas etc.

The historiography of previous studies is of different significance. A part of the studies are of generalizing nature, though the majority of historiography has not always provided conditions for researchers to strive for broader syntheses. Also, there is an abundance of popular science articles, which is inevitably bound to contain

historiographical inaccuracies. The authors working on the history of publishing have not been able to encompass the whole of regional publishing, therefore their claims need rectification. The visual design of the region book has been poorly analyzed as well as its architectonics and its connection to the local polygraphy. Analysis of the data related to publishing could reveal its value and impact on the cultural development of the region; however, they have been neglected. Due to their varying scopes, researches of local and national nature raise questions on *macro* and *micro* levels; therefore their results are not equal on regional (*medi*) research level. Therefore, on one hand, more resources need to be included in studies, they need to be evaluated systematically and holistically while, on the other hand, the gaps detected in the historiographic research need to be filled taking into account regional specifics. On the whole, after examining accomplishments of studies on the Samogitian book, it should be noted that they are more sophisticated in comparison to other regions of Lithuania proper. This constitutes favorable conditions for the continuation of existing studies on the new theoretic and factographic level.

Primary resources. In works on bibliology, books are the primary resource. In this research, *the book* is approached in its narrow sense: it is perceived as a print thicker than four pages that contains semantic information. While compiling the index of the Samogitian book (1905-1944) the researcher had to detect and *de visu* evaluate the majority of publications himself. The index of the size of 1012 bibliographic entries compiled by the author was useful for analyses of book publishing, manufacturing and data.

The greatest quantity of unpublished archival primary resources are to be found at the archives of the country, manuscript collections of scientific libraries and funds of museums. The largest amount of data on the Samogitian book culture was found in the Office of the Chief Archivist of Lithuania. The funds of the Department of Industry and Commerce of the Lithuanian Ministry of Finance (f. 388), Ministry of the Interior (f. 377) and its Police Department (f. 394), Ministry of Finance of the Republic of Lithuania as well as the Inspection of Public Reporting of Companies and Institutions (f. 412), Šiauliai Regional District Courts (f. 632), National Security and Criminal Police of Šiauliai region (f. 1543), Lithuania SSR Ministry of Local Industry (R-771), Lithuanian Statistics Board (f. R-743) and National Publishing House in Kaunas (f. R-743) were

thoroughly looked through. The Vytautas Magnus university library collection of manuscripts that is kept at the department of manuscripts of Vilnius University (f. 1) was also used. Manuscript funds of Pelikšas Bugališkis (f. 87), who was a spreader of culture and a publisher, as well as publishing company „Kultūra“ (f. 62) stand out from the Department of Manuscripts of Wroblewski Library of Lithuanian Science Academy. The researcher had access to some necessary manuscripts, memoirs, letters stored in other manuscript funds of scientific libraries and institutes as well as to document storages of regional and local significance, collections of regional museums and some abundantly remaining church archives.

In order to broaden the corpus of resources without hoping to encompass the whole of Lithuanian and foreign press, it should be noted that just Samogitian periodical press is substantially abundant. Its Lithuanian part of the period before 1940 consisted of 420 different newspaper titles, the majority of which were printed using multiplying devices. Only the minority of newspapers (approximately 135 titles) were produced at printing houses; therefore they were mass-produced. Advertisements for books, material evaluative of publications, information on the history of publishing and manufacturing of books are often encountered in periodical press.

The memoirs by Pelikšas Bugailiškis, Liudvikas Jakavičius, Jonas Šliūpas, Dominykas Budinas, Mečislovas Gedvilas and other people related to the book business and underground activities are of great significance. Memoirs are often useful when reliable archival data are not abundant, but the events are remembered by the participants. A part of the data needed for the research was collected during expeditions to Raseiniai, Rietavas and Skuodas that the author took part in 2011 and 2012. During the expeditions, the remaining buildings of publishing and printing houses were documented and memoirs of the old citizens were collected.

The corpus used for the research has major advantages and minor drawbacks. Only published resources like books, periodical press and memoirs cannot reliably reveal all phenomena related to book culture that were investigated. Production of press was censored, memoirs lack objectivity; therefore without archival documents, which often are systematic and unique, a reliable reconstruction of the condition of book culture of the first half of the 20th century would be have been impossible. Archival resources had

been misused by other researchers, therefore in the majority of cases it was possible to newly interpret and correct claims that had been established in historiography. Striving for objectivity, resources of all groups were compared, critically evaluated and their contents specified.

The object of the research was the regional book as an integral part of the regional Samogitian and the national Lithuanian book cultures. The content of the object consists of: 1) the conditions of the books functioning in the region, 2) the organizing of publishing and the material aspect of polygraphy as well as 3) the data of regional book publishing. *Chronological boundaries.* The research comprises a period between 1905 and 1944, an important stage in the appearance and development of culture of the Lithuanian national book. The year 1905 is connected to the qualitative changes in publishing business and the printing industry of Russia produced by the 1905 revolution as well as political changes regarding ethnical Lithuania that were brought about by the Russian government. The year 1944 is related to the military reoccupation by the Soviet Union, during which a contingent of creators of writings and book statesmen was established; also, publishing was institutionalized and the promotion of regional culture was restricted. *Geographical boundaries.* The object of the research preliminarily fits into historically changing region of Samogitia, which, up to World War I, consisted of the districts of Raseiniai, Telšiai and Šiauliai as well as the territory of Palanga Volost. A complex notion of the conception of cultural regions was used, though its theoretical definition used in the dissertation required revision. *Ethnosocial boundaries.* The regional community was investigated: Samogitian subethnic groups as well as Samogitian poles, Russians, Germans and other integrated cultural minorities that had not retained their book culture. The Jewish community was excluded from the study as, although its representatives had acquired features of regional identity, they had retained their book culture passed down by Hebrew writing in the Hebrew and Yiddish languages.

In this research, the basis for analyzing the book was the notion of *the regional book*; therefore the focus was placed on all press production (except Jewish) that was manufactured in the Samogitian region between 1905 and 1944. The paper also disregarded 1) the analysis of radio, film and partially periodical press as well as other mass information media without determining the relationship between them and the

informational and aesthetic needs of the community of the region and 2) a detailed analysis of the reception of the regional book culture as it would have been beyond the scope of the paper.

The aim of the research. The dissertation aimed at conceptualizing the means of investigating the regional book culture and their usage when determining regionality and integrity of the Samogitian book culture of 1905–1944 in the context of the emerging national Lithuanian book culture by highlighting the importance of social connections, functions of the regional book as well as its intellectual and aesthetic effect on the needs of the regional community at that period.

Tasks: 1) to determine territorial space of the Samogitian region and to investigate the regional community's cultural and informational needs, which might have had impact on the general state of the regional book; 2) to reconstruct the material fundamentals of the press and publishing manufacturing of the region; 3) to investigate architectonics of the Samogitian book; 4) to analyze the contingent of the Samogitian book authors and 5) to investigate the structure of the press analyzed in this work by linking it to the processes of regionalism and the integrational strategy for eliminating ethnical differences carried out by Russia, Germany and Lithuania.

Methodology. The basic principle of methodological evaluation of the collected data was *historicism*. The methodological basis of the research consisted of the totality of common and special (bibliography, ethnology, geography, history, bibliology and literaturology) methods of scientific investigation. Common methods (analytic, descriptive, systematic and structuralist) enabled to present the accumulated data in a general manner and logically. *Systematic* method, which is based on systematic principles of science and is employed when solving complex transdisciplinary problems, capacitated to see book culture of the region as a constituent part of the regional informational system. The advantages of *structuralist* method are the capacity to process large amounts of information and to systematically perceive phenomena highlighting not their constituent parts but their interconnections. Historical studies on book culture, which fall in the area of bibliography, literaturology and history, firstly and foremost focus on methodology of these areas. Using *bibliographic* method as a means of obtaining particular information, primary resources were processed and collected

employing various bibliographic means and a list of the Samogitian book of 1905-1944 was compiled. *Bibliographic statistic* method, which is based on classification of bibliograms according to separate elements (the publisher, the publishing location, the year of publishing, etc.), enabled to process the collected bibliographic data and to determine regularities of the development of publishing and manufacturing, dynamics and other features of quantitative characteristics. In publishing statistics, the notion of *the number of books* refers to publications that were individually designed, not according to their name. *Analytic thematic* method, which is variety of *bibliographic method*, helped to determine thematic composition and variety of the data. *Bibliographical typological* method was employed when attempting to discern the purposive utilization of the publications as well as proportions of the types. The advantages of Oleg Koršunov's classification of bibliographic resources were used when analyzing the data from the perspectives of authorial dependency and language. By determining the make-up of the totality of the Samogitian book, this analysis enabled to broaden the validity of the results produced by *analytic thematic* method. Also, special methods were employed in the paper: *de visu*, *bibliological functional* and *typographic (polygraphic)* methods. Having compiled the list of the Samogitian book, only by using *de visu* method the researcher was able to get acquainted with the surviving publications, describe them (specify the known bibliograms) and to analyze them employing other special methods of bibliography. *Bibliological functional* method capacitated to evaluate the social role of the book, that is, its role and functioning in the society (in a narrower sense, in the regional community). In order to determine polygraphic peculiarities of the book (format, length, design, the technique of illustrations, etc.), *typographic (polygraphic)* method was used. It should be noted that artistic and polygraphic looks of publications are analyzed from the bibliographic perspective as a separate totality of compositional elements and design of the book, that is, segregate from artistic evaluation of the books (this falls within the area of the history of art). In order to determine regularities of sociocultural phenomena and cause and effect relationships, *historical-genetic* method was used. The construction of the research was the following: firstly, single occurrences were analyzed and gradually the focus shifted to tendencies and common features, which enabled to historically accentuate the phenomena of book culture that were being

analyzed. *Partial prozopographic* method was employed when determining the impact of Lithuania and Lithuanian authors on the formation of the analyzed regional books. To determine regional territorial boundaries, *arealistic* method was used. Territorial boundaries are based upon concomitance of cultural components, which enable to single out regions from the totality of the culture by way of determining the spaces of regional culture. The identification of the Samogitian region space was the basis of the research and the employment of other methods (for instance, *bibliological, de visu* etc.). The variety of the chosen methods enabled to better perceive and evaluate complex book processes of the first half of the 20th century, which influenced the appearance and the development of the Samogitian book as well as the formation of the analyzed publications.

The defended claims:

1. If regionalism manifests itself in a variety of cultural forms, including the written and printed one, then regional books can also acquire specific contents and forms.
2. If the openness of the regional book culture is related to the nature of the country's regionalism, then, provided there are favorable conditions, the community of the region seeks to enrich the national book culture with its spiritual achievements.
3. If the state pursues close integration or assimilation of ethnocultural groups, then the regional community strives to replenish or restore its writings as well as to create conditions for the revival of the ethnic book.

The newness of the research. The present sophistication of the regional research is no longer compatible with formalized understanding of the regional book culture; therefore the analysis of solely regional libraries, dissemination of books, reading, publishing business, polygraphy and other related phenomena is no longer a motive for a research that is an end in itself. Scientific logic dictates the common guidelines for regional studies and relates them to the basis of territorial research, namely, *regionalism*. It is **an area of practical and scientific interests for a better understanding of some phenomena and processes that take place in a state or a region** as well as to promote, form and disseminate them (highlighted by T. P.). This attitude towards research should reveal functionality of the regional book culture related to the perception of it not as a

vestige, but as a result of the regional community's socially motivated activity. The past studies on book culture go beyond the traditional notion of the history of books and their regional aspects give them specificity; therefore they can be called *regionalistic studies on the history of book culture* and the special discipline can be titled as *bibliological regionalistics*. This necessitated the search for new theoretical solutions, which this research attempted to address. So, the newness of the research was determined by: 1) the formulation of the concept of the regional book culture, which was based on western traditions of regionalism and systematic attitude towards book culture and the principles of cultures; 2) the fact that studies on book culture of that treat Samogitia as a subethnic region of Lithuania proper provide new possibilities for understanding of regional culture, which can have impact on a new direction of studies on regional bibliography; 3) factographic newness of the collected data and their introduction into historiography of the Lithuanian book culture, which is another advantage of this research.

Conclusions

1. In the modern epoch, the integration of cultural regions into the state and the integration of regional communities into the nation as well as the persistence of these territorially and ethnically perceived constructs are partially based on written and print communication, whose basis consists of diachronic informational connections. As ethnoculture loses its functions, book culture acquires a dynamic character of autonomy (persistence) and heteronomy (integration) of the regional culture. The gradual nature of the character (correlational relation) is determined by the type of ethnic community, collective actions of the community as well as the nation's and the state's priorities regarding domestic policies. The area of the culture of the national book, which was established in the context of civilizational culture of books, subordinate the culture of the regional book. In essence, a state and a nation, by increasing the effect of heteronomic actions on the regional community, create new living conditions that establish a feeling of affinity, because of which book culture as the contents and form of written and print communication acquires strong intercultural features.

Because of the process of regionalization, a desire of a well-balanced life in the region prompt the community to lessen the region's economic, cultural and political

turbulence as well as to create conditions that are in favor of regionalism through creative activities. After the formation of effective creative structures of the culture of books, i.e. publishing houses, the industry of polygraphy, book artists and book binders, results are produced, namely, regional books. A systematic analysis of the culture of the regional book is based on the analysis of the regional book and its creative structures, perceiving them as undividable totality. The culture of the regional book is interpreted in the context of its creative structures.

Intercultural function, secured in the culture of the regional book, allows representatives of the regional community to contribute to the enrichment of the national culture: common values, a common language, a common economic and political life encourage regional communities to compete and share their achievements. Defensive function, developed in the regional book, guarantees the survival of the regional community by ensuring reinforcement of its cultural autonomy. The major aspiration of the autonomy of regional culture is reflected in the production of the ethnic book and the creation of the tradition of alternative press in their languages and dialects. In this case, while essentially questioning the position of the national language, relations between a state and a region, a nation and an ethnic community are being reconsidered. The culture of the regional book as a combination of regionalism, nationalism and internationalism is gradually important for the survival of regional communities, diminishment of separation, enrichment of the nations' spiritual and material worlds as well as the permanent renewal and unfolding of the achievements of civilization.

2. The integration of the Samogitian subethnic group into the Lithuanian nation and the integration of the Samogitian region into the restored Lithuanian State, which took place at the beginning of the 20th century, ensured heteronimity of regional culture. At that time, the region occupied the districts of Kretinga, Mažeikiai, Raseiniai, Tauragė, Telšiai and the western part of Šiauliai, comprising the town of Šiauliai and Volost. The region's domestic functional relations between economic centers remained stable. The spatial make-up of the region influenced a few realias of the economic, cultural and political life. Factors of integration sanctioned by the Lithuanian government – 1) the national education system, 2) the government apparatus, 3) increased literacy and 4)

political life – created new conditions for the state to have greater impact on the regional community of Samogitia and its territorial space. The emerged factors of the loss of territory not only integrated Samogitia into Lithuania, but also created appropriate conditions for the acculturation of the region's eastern part. The specificity of Samogitia's cultural space was influenced by the community's close contacts with the economic and cultural centers of Lithuania Minor (Klaipėda region (1923–1939) and its Lithuanian territory on the other side of Nemunas), due to whose formation business relations encompassed publishing, the industry of poligraphy and the art of books. Achievements of Latvia's economic and cultural centers (especially Riga's) as well as confessional affinity between the Samogitians dwelling near the Prussian borderline and Latvian Evangelical Lutherans also increased collaboration.

The ethnic maturity of the Samogitian subethnic group and the subsequent regionalism were enough for the appearance of a cultural movement of Samogitians, which aimed at reducing the impact that the government's policy of elimination of ethnical differences and the reduction of territories had on the region. The regionalistic character of cultural capital was essentially molded by the region's nucleus of self-awareness, which rose to prominence at the end of the third decade of the 20th century in Telšiai. A great contribution to the Samogitia cultural movement was made by Vytautas Magnus University professors of Samogitian descent and students of regionalistic views, who formed regionalistic student societies. For regionalists, Samogitia was a region of education as only autonomy of regional culture, which is sought after by every culture that endeavors to survive, can guarantee the survival of the ethnic community itself. The Samogitian cultural movement pursued no political aims and united people of various beliefs and political views that were partial to regional culture. Because of regionalists' endeavors, conditions and forms of self-expression of regional culture were created: Samogitian circles of literature, art and local history began to emerge. A part of regionalistic ideas and attitudes were realized in the production of press.

3. At the beginning of the 20th century, due to the process of democratization in Russia and later due to the recreation of Lithuania's independence, the condition for functioning of books in the region grew rapidly and well, which materialized the primary

informational increase of culture (*accumulation - consumption*). The premises of growth: a) increase in literacy and b) political stability. The impediments of growth: a) paid higher (beyond elementary) education, b) weakly operated policy of adult education, c) martial law and the constraints put on the activities of political and social organizations by the regime of A. Smetona, d) restriction regarding commerce of books due to the strengthening of authoritarianism and e) low standard of living that had a negative impact on consistent development of the need for information of sophisticated content. Ideologization of the book and the book business encouraged growth: every political and worldview group tried to establish a network of publishing, manufacturing and dissemination of books. In this way, on social and commercial basis, relatively large citizen groups of the region (and not only of the region) were mobilized when systematically shaping greater needs for press than what regular commercial logic dictated.

Structures of book consumption (bookshops and libraries) emerged on commercial and ideological bases; therefore not only economic situation, but also the common state of the affairs segmented private bookshops and libraries financially supported by organizations. Although the division between the right and the left wings was apparent, an in-between option existed, namely, public libraries. During the years of independent Lithuania, the government and the municipality funded a network of public libraries operating in the region that in the fourth decade of the 20th century reached stable growth. Structures of book consumption (institutions of book commerce and libraries), which were being permanently renewed and developed, assured that the accumulation and consumption of books would continually increase in importance regarding the expansion of culture in the region. These book institutions guaranteed dissemination of regional, national and international values in the region, which assured that the increase in informational needs would also positively affect the expansion of regional publishing and polygraphy. The Soviet and Nazi rule that controlled Lithuania during the years of war 1) expropriated the majority of commercial bookshops or restricted their expansion, 2) closed down organization libraries, 3) ideologically purged stocks of public libraries. These actions that were performed by military governments halted positive achievements of the government and the regional community.

4. In the first half of the 20th century, the process of regionalism highlighted uneven economic and cultural development of Samogitia. Due to segmentation of society, press production published in other regions eventually could not completely satisfy increasing informational and cultural needs of the Samogitian community. Attempting to shift from *accumulation – consumption to creation – consumption*, the regional community created new living conditions that made it impossible to achieve a balanced standard of living in the region without the community's creative initiative. Therefore, after a long-term regression of regional publishing, it was returned to the *creator – consumer* relations, which guaranteed persistence of regional culture. The production of book publishing created in the region, which had specific content and materials, that is, *book culture*, had to meet the informational and cultural needs of the regional community and, provided there were favorable conditions, to contribute to the enrichment of national culture and the maintenance of ethnocultural variety. The subordinate relations of Samogitian regional book culture closely connected it to the Lithuanian nation as well as the Lithuanian state and at the same time created favorable conditions for the persistence of regional culture. The shift to *creation – consumption* resulted in the synthesis of the book business and regionalism, because of which creative structures of book culture came into existence: publishing houses, book artists and the industry of polygraphy. Because of these structures, the production of regional books acquired specific form and content.

The agrarian structure of the citizens of the region and a small number of town citizens (especially Lithuanians) directly resulted in low concentration of intelligentsia in towns. For two decades the productivity of publishing centers did not correspond to the higher level functional administrative (district) centers of the region. Due to economic reasons, up to the third decade of the 20th century, they grew slowly; therefore only when Šiauliai was being restored after World War I and after the strengthening of the potential of science in Telšiai, the dispersion of publishing centers was lessened. The center of press in Telšiai and its tandem in Kretinga slowly acquired strong features of a clerical press center; therefore their publishers constantly confronted the publishers of Šiauliai, who sought secularization of the public thought. This rivalry regarding opposing ideological and political beliefs increased tension in the region.

The intensity of regional publishing was mainly influenced by economic conditions; however, their influence gradually diminished. Kaunas publishers actively joined the rivalry battle during the third decade of the 20th century. Unfair and unfavorable competitive conditions for regional publishers eventually came into existence. Bigger publishing organizations, because of external pressure and the apathy of the central government, went bankrupt, were moved to Kaunas or were destroyed by the A. Smetona regime due to political reasons. After the collapse of publishing organizations, which published one fourth of the analyzed data, the expansion of publishing professionalism collapsed. The later regional intensity of publishing mainly depended on commercial institutions, which were unable to undertake systematic publishing activities.

The influence of government and church censorship is mostly visible in the control and suppression regarding publishers of opposing ideological or political powers. Supporters of the left wing (especially atheists) of Šiauliai and other towns faced great opposition from the hierarchs of Telšiai Diocese, who condemned publications expressing materialistic and atheistic worldviews. As dissociation from lucrative publishing of Catholic works was not pursued due to commercial reasons, contrafaction was employed by exploiting loopholes of the publishing law. Institutions of censorship, which were funded by the government, controlled the manufacturing and dissemination of legal and illegal publications by opposing political powers. A couple of publishers suffered directly from the government censorship due to pretexts of social welfare that were not always substantiated. The intensity of publishing was more affected by the A. Smetona regime and other military governments than direct censorship. Conscious and unconscious destruction of regional publishing that was sanctioned by them had negative impact on the expansion of regional culture.

5. The biggest publishing and polygraphy centers of the region were equivalent; therefore the connection between regional publishing and polygraphy was exclusively close. Regional polygraphy of Jewish capital started to develop on commercial bases, which changed radically after the restoration of the independence of Lithuania. After the ideologization of publishing, a number of press companies also gained favor of political

powers. The majority of orders that regional printing houses would get came from political and ideological powers; therefore, during the years of the A. Smetona regime, a substantial number of printing houses that were supported by opposing powers faced pressure. Although a part of publishing houses went bankrupt as they could not deal with the pressure they were put under, even printing houses that were under the influence of Lithuanian Nationalist Union could not consolidate its position in the region for a long time. This testifies to a particular structure of cultural and polygraphic industry that had emerged, which could be altered only by resorting to drastic measures. They were adopted during the years of Soviet and Nazi occupation: the former nationalized the whole of the polygraphy industry and the latter refused to return the press companies to their former owners. A commercially based network of press companies resulted in faster publishing in the region; however, the restrictions put on publishing and the destruction of the region's polygraphic industry hindered a faster growth and modernization of the press industry.

Due to the legalization of radical political organizations and the restriction of legal political powers, specific needs of party press that could not be met employing legal measures came into existence. During the first half of the 20th century, underground printing houses and their networks were being established in the region. Up to World War I, this was the direction of Šiauliai division of LSDP, during the years of the war – of anti-kizer movement, after the war – of LCP. During the years of the A. Smetona regime, opposing political powers (Christian Democrats, Iron Wolves) attempted to establish illegal printing houses, but, without additional funding from the outside, could not maintain them for a long time. LCP, which continued the fight for power with the help of the Soviet Union, managed to establish a functioning underground network of printing houses. Although printing houses of the region were not significant in this network (they were small and badly technically equipped), their production was irreplaceable at the regional level. This was detectable because of the change of LCP national composition in the region: the party was increasingly becoming more Lithuanian. During the years of military occupation, the patriotic underground of Lithuania continued to operate via illegal press production; therefore the experience

obtained in the postwar period was useful when resisting the Soviet military reoccupation.

Up to World War II, bookbinding of the region was divided into small scale and industrial. Bookbinding diminished imperfections of the polygraphy industry and essentially assured the persistence of this trade. Bookbinding grew during the years of Lithuania's independence as at that time the need for hardcover binding increased: 1) bookbinding lessons emerged at schools, 2) modern bookbinderies were being established, 3) printing houses provided themselves with modern bookbinding machinery. Eventually, people who had acquired the rudiments of bookbinding at school became craftsmen. There were no exclusive traditions of bookbinding in the region, works by bookbinders were neither complicated nor sophisticated and there was little demand for artistically binded books; therefore there were no suitable conditions for bookbinders to specialize in artistic bookbinding. After the destruction of the Jewish community during the Nazi military occupation, the craft of bookbinding faced a severe crisis.

6. After the emergence of standard Lithuanian and its legal consolidation in independent Lithuania at the first half of the 20th century, common Lithuanian generally became the main priority of the publishing culture. Due to the influence of the Samogitian author's dialect on language of their writings, this priority was relatively difficult to address, but the majority of publishers of the region tried to suitably carry out editorial preparation as they wanted to compete in the publishing business. Due to the lack of professional linguists, publishers had to be satisfied with services of seminary and school teachers, which not always were professional enough. A part of publishers of the region paid no great attention to the priorities of the common language; however, after some time, due to the pressure from the Ministry of Education and the publicly expressed criticism, they also were forced to either discontinue publishing or to adopt the suggestions they were given. The positively evaluated consolidation of standard Lithuanian also had negative effects on the publishers of the region: too strict requirements regarding common Lithuanian, which were brought about by the battle of competition, created conditions suitable for solving political problems by abusing it. The language of books was also

attentively controlled by the hierarchs of Telšiai Diocese. After the adoption of the press law of 1935, officers of censorship repeatedly put pressure on the ones that did not follow the priority of common Lithuanian. The consolidation of standard literary Lithuanian in book publishing encouraged the representatives of the Samogitian dialect to more rapid shift from the Samogitian dialect to standard Lithuanian, which secured the flow of intercultural national values in the region.

7. The aspiration of publishers to compete in the country's market with their production had a positive impact on modernization of printing houses regarding the improvement of the polygraphic culture of books. Craftsmen of the region had matured in polygraphy companies of Russia or Germany; therefore the region's industry of polygraphy followed traditions of polygraphic culture of these countries. In the area of book graphics, firstly line and tone illustrations were used, then attention shifted to the bicolor graphics technique and, from the third decade of the 20th century, a large number of options regarding types, ornamental details and zincography were available. This renewal of technical approaches was not formal: the printing houses of the region that were incapable to take into consideration new priorities of polygraphy became underdogs or had to close down. Only a couple of the region's printing houses could print in color; therefore a part of print production was manufactured in Germany's printing houses.

During the years of Independent Lithuania, a new stage of the visual aspect of books was entered, which was related to the fact that book artists joined publishing. Publishers of the region were in touch with book artists of Lithuania, Klaipėda Region, Latvia as well as Germany and gradually drew local artists into the area of book design. The polygraphic and artistic book culture of Samogitia did not stand out from the general context of the country; however, in individual cases, there were some idiosyncrasies best visible in the use of ethnic symbols. The Samogitian cultural movement gradually developed a specific group of artists (P. Augius-Augustinavičius, J. Kazlauskas, J. Perkowski and J. Ramanauskas) and allowed them to use self-expression when creating the graphics of books that were of content related to Samogitian regionalism. This form of self-expression of regionalism had organic bases and continued to be developed even in difficult conditions of World War II.

8. Although regional publishing was dominated by brochures, whose length often hindered attainment of higher value of publications, some sophisticated translated and original works were published alongside. The domestic policies carried out in Lithuania and other states during the first half of the XX a. century hindered the increase of the contingent of authors: there was tension between the young and the old intelligentsia in the country and initiatives of separate groups of intelligentsia were being damaged. Because of these reasons, there was a lack of adequate reaction to the needs of the regional community that were brought about by the process of regionalization. In the context of the expression of national and regional cultural identity, it was determined that the analyzed material was formed out of the intellectual potential of the representatives of the Samogitian community, namely, three-fourths of the data. These authors were able to pass on a unique understanding of regional culture and attitudes towards national culture. The quality of the publications was assured by a relatively good education of the authors (half of them had higher education) and a relatively dynamic professional structure, which was dominated by pedagogues, clergymen and specialists of medicine. The education of the authors and their professional occupations increased social mobility, which often influenced the areas of their interests. The contingent of authors, despite the deformations of the stratum of intelligentsia (since the third decade of the 20th century, loyalty towards authoritarianism increased and dutifulness regarding the nation diminished), could properly occupy the main areas of the regional community's interests.

Civilizational achievements were clearly visible in the data: a substantial number of works of foreign authors (mainly citizens of Russia, the USA, France and Germany) were translated (36 per cent of the data). Popular science literature and foreign fiction (mainly prose) dominated. Translations accelerated the country's integration into the cultural space of Western Europe and publishing of works by foreign authors guaranteed a faster dispersion of international values both in the region and in the whole of Lithuania. This printing production replenished the reading resources possessed by the region and by the country and sometimes even broadened their scope. The abundance of translations of works by V. Hugo and L. Tolstoy especially stands out in the context of

the country. Publishers of Telšiai were the first to introduce Lithuanian readers to the works of A. C. Doyle while the first translations of the Chinese literary legacy into Lithuanian appeared due to endeavors of publishers of Šiauliai.

9. Linguistically, at the beginning of the 20th century, when the structure of national culture was consolidating, the Samogitian book could no longer meet diversifying cultural and informational needs of the region: the majority of the data was published in Lithuanian (87 per cent). Press in Lithuanian could function in the whole of Independent Lithuania and its diaspora, which was its main advantage when trying to increase the readership of the regional production. At the same time, there was a substantial demand for publications in Russian (7 per cent of the data), which, due to the Russian law system, was of substantial significance to the linguistic make-up of the analyzed material up to World War I. Press in other languages did not have a significant impact on the informational needs of the residents of the region and usually were not connected to the region's ethnic minorities. Publications in Latin, French and German mainly met educational needs while minor houses used bilingual agricultural price lists in Polish and Lithuanian.

Due to the increasing impact of integrational actions on the region, regionalists strived to revive the tradition of the Samogitian book and to give it functionality. The tradition of the Samogitian book had had continuity since the 19th century; therefore qualitative solutions were sought in order to secure its functionality. Because of the endeavors of professional linguists, in the fourth decade of the 20th century, a well-grounded writing system of the Samogitian dialect was created, which is used to this day, and the tradition of the Samogitian book acquired a more sophisticated perspective of development. Although, during the first half of the 20th century, the Samogitian book was too weak to compete with the production of the Lithuanian press (it comprised 3 per cent of the data), it, as alternative press production, diversified the arsenal of means of self-expression by way of stimulation processes of regional culture.

10. Thematic and typological make-up of the analyzed material was influenced by the process of regionalism and the general tendencies of the expansion of national culture.

Publishers of the region tendentially employed regional ethnomymics and toponymics while increasing the amount of ethnic information, showing the relations of *one's people* and *strangers* as well as highlighting orientation towards the regional readership. A part of works reflected especially high priorities of publishing and the majority of them aimed to fill the gaps of individualized needs. The analyzed material could not essentially break away from individualized situations of the region's culture, economics and politics; therefore publishers that attempted to cross these boundaries (e.g. the company "Kultūra") had no significant commercial success. The main readers in the region were a) students, b) farmers and craftsmen, c) businessmen and d) sparse intelligentsia. It was lucrative to focus on students: this readership was increasing rapidly and its needs were diversifying; therefore it was relatively early set out to thematically provide students and educated readership with the essential press on philology (18 per cent of the data.) as well as social (15 proc.) and applied (15 proc.) sciences. The common sector (25 per cent of the data) had the greatest impact on the thematic make-up of the analyzed material, which was dominated by popular calendars, rules of organizations and other production that was mostly of regional character but had no lasting value. Religious press maintained its position in the analyzed publications (17 proc.) due to pastoral activities of the Catholic Church and deeply-rooted traditions of religiousness.

Fiction, which dominated typologically (20 per cent of the data), was divided into works by Lithuanian and foreign authors: prose was dominated by translated literature while poetry mainly was regional works. Regional expression was most noticeable in fiction: the majority of aspiring and mature local authors remained ethnocentric and had strong relations with the community of the region. The impact that educational publications had on the analyzed material (17 per cent of the data) suffered from a crisis during the years of the A. Smetona regime, when oversaturated book market could not expand further and publishers of the region had to gradually abandon this area of publishing due to unfair conditions of competition. The growth of spiritual education press was disproportionally fast (15 per cent), which was conditioned by the opposition of clericalism (Telšiai Diocese) and anti-clericalism (The Ethical Society of Free-Thinkers). A part of works on spiritual education had regional features that emphasized

the importance of regional religious centers, relevant problems of pastoral care and strengthened the cult of saints that had been acclaimed in the region. Well-renowned fiction was translated, which was suitable for competing in the country's market. The translated literature had some noticeable regional features that influenced the selection of these works, which sometimes manifested themselves as left-wing ideological commitments (especially publishers of Šiauliai) and closer collaboration with Latvian authors.

Typologically, the demand for popular science (10 per cent) and recreational (9 per cent) press was relatively stable and additionally stimulated by active publishers of the region; therefore these typological groups expanded relatively dynamically. Calendars and reading matter on agriculture, medicine and the like (e.g. dream-books) were published for farmers, craftsmen and businessmen. Normative (6 per cent), industrial (2 per cent), referential (2 per cent), mass political (2 per cent), scientific (2 per cent) and informational (1 per cent) publications had no greater impact on the make-up of the data due to poor infrastructure, lack of secular education institutions, insufficient results of education policies and inadequate pressure of the A. Smetona regime on ideological and political groups of the region. The niche of academic press publishing could be occupied only in two ways: a) by having properly prepared products oriented towards the whole of intelligentsia or b) by carrying out other lucrative publishing projects that would cover the costs of academic press publishing. Due to limited potential of the region's intelligentsia, both solutions had no prospects; therefore the publishing of works on philosophy, mathematics, geography and history was not popular. The attempts to change this situation of academic press by the company "Kultūra" and partially by J. Šliūpas came to naught. This was not a strong developmental tendency of the structure of the analyzed publications.

After the revolution of 1905 and especially after the restoration of Lithuania's independence in 1918, a new developmental stage of the National Lithuanian book culture gradually became to dominate. Samogitian publishers had no important positions in this stage; however their attempts to participate in the book business, to enrich it with their production, to disseminate their ideas and to have a different attitude towards the content of national culture deserve praise. A positive relation with the new national and

the old regional identity that was visible in the analyzed material was a result of positive activities. It could have been greater, had the political elite of the Lithuanian state managed to create suitable conditions for a faster development of the region's culture, economics and politics. Despite the elimination of the region's territory and acculturation policies, the regional book was able to perform its main defensive function that was granted to it by the community of the region, which aspired for autonomy of its culture. It is natural that the participation of the regional community in the book business was proportional to the expansion of regional culture; therefore every publishing initiative primarily elevated the region's culture and only later its more sophisticated parts could exert impact on the development on the needs of Lithuanian nation.

Information on the author:

Tomas Petreikis was born on the 6th of January, 1984 in Kaunas. In 2008, he finished History studies at the Department of History of Vilnius University of Pedagogy and obtained a qualificational Bachelor's degree in History. In 2010, he finished Bibliology studies at the Department of Communication of Vilnius University and obtained a qualificational Master's degree in Communication and Information. In 2010, he started doctoral studies on Communication and Information at Vilnius University.

Work experience: From 2008 until 2013, he worked as history editor at the "Versmė" publishing house. Since 2012, he has been lecturing at the Department of Communication at Vilnius University. Courses taught: *the History and Culture of Written and Print Media, Applied Bibliology*. He arranges and publishes scientific articles on bibliology and history. He is the responsible secretary of the editor board of the continuous collection on the science of regionalism and culture „Selfness of the Samogitian Culture“.

Social activities: gives free public lectures on bibliology and history to communities of schools, towns and social organizations. Annotates and reviews issued publications, writes popular science articles for republican and regional press. He is also a member of a Martynas Mažvydas and Simonas Daukantas bibliographic clubs of Vilnius and Plungė respectively.

Appreciation and acclaim: in 2010, received a *Magna Cum Laude* Master's diploma at Vilnius University for scientific achievement. Master's thesis "The Samogitian Book Culture" (supervisor: prof. Domas Kaunas) was proclaimed to be the best Lithuanian work on humanitarian sciences of 2010 by Lithuanian Society of Young Researchers.

E-mail: *petreikist@gmail.com*

Santrauka

Aktualumas ir tyrimo problema. Regioninių knygotyros darbų aktualumą apsprendžia: 1) dabarties knygotyros vidiniai poreikiai ir 2) Lietuvos regioninės politikos prioritetai. Regioniniai tyrimai vykdomi Baltarusijoje, Rusijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje ir kt. Europos šalyse. Išskiriamos Novosibirsko (Rusija) ir Vroclavo (Lenkija) regioninės knygotyros mokyklos. Regioniniai tyrimai yra pasiekę tam tikrą brandos pakopą, kurią įvertindamas žymus Lenkijos knygotyrininkas Krzysztof Migońis siūlo knygos kultūrą skirstyti į 1) lokalinę, 2) regioninę, 3) nacionalinę, 4) transnacionalinę, 5) makro-regioninę ir 6) pasaulio. Šis regioninės knygos kultūros išskyrimas ir tokio pobūdžio tyrimų sureikšminimas susijęs su sparčia knygotyros kaip mokslo raida ir jos vidinių poreikių kaitos procesais, nulemtais europinio regionalizmo tradicijų.

XX a. modernios Lietuvos ir nacionalinės kultūros kūrimas buvo paremtas skirtingomis lietuvių inteligentijos pozicijomis į etnokultūrinių grupių vaidmenį ir jų išlikimą modernioje valstybėje. Amžininkas Mykolas Biržiška oponavo Lietuvos valdančiojo elito vykdytai etninių skirtumų šalinimo politikai, teigdamas, kad jis 1) neįvertino istorinės regionų raidos, 2) nesudarė tinkamų sąlygų išlikti regioninei kultūrai bei 3) *mechaniškai* ir *centralistiškai* ją niekino. Sovietinėje Lietuvoje vyravusios ekonominės marksizmo-leninizmo teorijos šalininkai iš esmės palaikė regioninių kultūrų neigimą, regionalizmą siedami su funkciniais ekonominiais vienetais. Natūralus jo stiprinimas, Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir įvykdžius visuomeninės minties desovietizaciją, buvo įtvirtintas 1992 m. patvirtinus prioritetinę regioninę politiką. Dar kartą regioninės politikos prioritetai suaktualinti 2004 m. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare. Viena iš dabartinės regioninės politikos vystymo problemų yra regioninių tyrimų stoka. Šiame kontekste šalies regioniniai knygotyros darbai yra svarbūs regionalizmo reiškiniui pažinti, jį siejant ne vien su etnokultūra, bet ir su kitomis dokumentinėmis medijomis. Žemaitijos XX a. pirmosios pusės knygos kultūros tyrimai lietuvių tautos virsmo į naciją laikotarpiu neabejotinai atveria naujas regionalizmo procesų pažinimo galimybes ir suteikia dalinį praeities regioninių procesų vaizdą, galintį turėti įtakos regionalizmo reiškinių diachroninei analizei.

Šiuolaikiniai regioninės knygos kultūros tyrimai yra vykdomi dviem keliais: 1) per etninės knygos sampratą ir 2) per teritoriškai lokalizuotą knygos kultūros sistemą. Visos šios prieigos, sprendžiant XX a. pirmosios pusės Žemaitijos regioninės knygos kultūros pažinimo problemą, turi akivaizdžių spragų ir neišbaigtumo. Pirmasis tyrimų kelias tinka etniniams, bet ne etnografiniams ir subetniniams regionams, kurių bendruomenės yra visiškai ar iš dalies praradusios raštiją savo tarme arba kalba. Žemaitija nebuvo etninis regionas, o žemaičiai neturėjo tautos statuso. Todėl tuo metu ir žemaitiškoji knyga nebegalėjo patenkinti sparčiai kilusių žemaičių subetnoso informacinių poreikių. Tokiu atveju žemaitiškoji knyga gali būti suvokiama tik kaip integrali, o ne kaip visiškai savarankiška Žemaitijos regioninės knygos dalis.

Antrasis tyrimų kelias yra konstruktyvus, bet jis nėra tinkamai išplėtotas ir racionaliai taikomas. Pirma, dažniausiai atmetama regionalizmo teorinė ir metodologinė bazė. Tyrimų objektai išskiriami nesilaikant kultūrologijos ir regionalizmo principų. Neužtikrintai pagrindžiant planuojamus rezultatus, dažnai nublanksta regiono bendruomenės individualumas, kuris ir turi sudaryti pagrindinę regioninių tyrimų esmę. Linkstama prie nuomonės, kad regiono knygos kultūros individualumas ryškiausiai atsispindi per regione sukurta spaudos produkcija, šiuo atveju – per *regioninę knygą*. Regioninė knyga disertacijoje suvokiama kaip spausdinta knyga, išleista regione ir skirta to regiono bendruomenės poreikiams tenkinti, o *regioninės knygos kultūra* traktuojama kaip regioninės knygos formos ir turinio vienovė, apibrėžiama nagrinėjant regioninių knygų leidybą, gamybą, meninį apipavidalinimą, knygrišystę ir teksto turinį.

Darbe teoriniu lygmeniu laikomasi principinės pozicijos: galimi tik tie tyrimo modeliai, kurie yra sukonstruoti paaiškinti *knygos kultūros* turinį, bet ne tie, kurie buvo sukurti kitais tikslais ir jų pritaikymas šiuose tyrimuose dar yra diskutuotinas. Pamatinių pažiūrų į knygos kultūrą semiamasi iš knygos kultūros teoretikų Vladimiro Vasiljevo, Sergejaus Pajčadžės, Michailo Kurmajevo, K. Migońio, Aleksandro Mylnikovo, Paulio Raabės, Arūno Sverdiolo ir kt. darbų. Jie pagrindė tyrimo metodologiją ir išplėtojo sisteminę požiūrį į knygos kultūrą, kuriuo remiantis regioninį tyrimų aspektą galima tinkamai realizuoti. Knygos kultūros tyrimams pasitelkti Sergejaus Arutiunovo, Wendy Griswold, Tomo Kačerausko, Jurijaus Lotmano ir kt. antropologų, kultūrologų bei literatūros sociologų darbai, grindę regioninės kultūros prigimtį, funkcijas ir jų sąsajas su

kūryba. Visuminis teoretikų indėlis šiuo klausimu yra pakankamas, kad būtų galima tobulinti regioninių tyrimų teorinę bazę. Taigi **regioninės knygos sampratos apibrėžties ir jos funkcijų nustatymas derinant su sisteminiu knygos kultūros konceptu yra pagrindinė disertacijos teorinė problema.**

Istoriografija. Žemaitijos regioninės knygos kultūros tyrimus pagal problematiką galima skirstyti į 1) funkcionavimo sąlygų, 2) leidybos ir 3) spaudos gamybos materialinės bazės. Labiausiai yra išvystyti XX a. Lietuvos ekonomikos, politikos ir kultūros tyrimai, leidžiantys nustatyti ilgalaikius ir vienalaikius kultūros kaitos procesus, galinčius turėti įtakos šalies ir regiono kultūros situacijai. Funkcionavimo sąlygas šalies mastu tyrė Audronė Glosienė, Saulius Kaubrys, Genovaitė Raguotienė, Klemensas Sinkevičius ir kt. mokslininkai. Regionalizmo procesai plačiau nagrinėti Vidmanto Daugirdo ir Petro Kalniaus publikacijose. Leidybos problematika tirta Violetos Černiauskaitės, Sigitos Drobenkos, A. Glosienės, Giedrės Jankevičiūtės, Domo Kauno, Jekaterinos Kosakovskajos, Aridos Papaurėlytės-Riaubienės, Vlado Žuko ir kt. mokslininkų darbuose. Regioninę poligrafijos pramonę tyrė Jonas Brigys, Vytautas Merkys, Liubomiras Viktoras Žeimantas, Jonas Nekrašius, Vilius Puronas ir kt.

Tyrimo istoriografija – skirtingos reikšmės. Dalis veikalų – apibendrinamojo pobūdžio, nors istoriografijos branda ne visada sudarė sąlygas tyrėjams siekti platesnių sintezių. Taip pat gausus mokslo populiarinamųjų darbų bagažas, negalintis išvengti faktografinių netikslumų. Leidybos istoriją nagrinėjantys autoriai nebuvo pajėgūs aprėpti visos regioninės leidybos bazės, todėl jų išvados dar koreguotinos. Menkai tirtas regioninės knygos meninis apipavidalinimas, jos architektonika, sąsajos su vietos poligrafine baze. Aplenkiamas leidybos viseto ištirtumas, kurio analizė galėtų atskleisti jo vertę ir poveikį šalies ir regiono kultūros vystymuisi. Savo mastabu skirtingi nacionalinio ir lokalinio pobūdžio tyrimai nagrinėjamus klausimus kelia *makro* ir *mikro* lygiu, todėl ir jų rezultatai regioniniame (*medi*) tyrimų lygmenyje nėra visaverčiai. Tad, viena vertus, reikia plėsti šaltinių bazę, šaltinius vertinti sistemiškai ir kompleksiškai, o, kita vertus, istoriografijoje išvelgtas ištirtumo spragas tikslinti atsižvelgiant į regioninę specifiką. Apskritai, įvertinus Žemaitijos knygos istorijos tyrimų pasiekimus, pažymėtina, kad kitų Didžiosios Lietuvos regionų atžvilgiu jie išsiskiria brandesniu

įdirbiu. Tai sudaro palankias sąlygas tęsti esamus tyrimus nauju teoriniu ir faktografiniu lygmeniu.

Šaltinių bazė. Knygotyros darbuose pagrindinis tyrimų šaltinis yra pačios knygos. Šiame darbe *knyga* traktuojama siaurąja prasme: ji suvokiama kaip didesnė nei keturių puslapių apimties spausdinta semantinės informacijos laikmena. Sudarant Žemaitijos knygos rodyklę (1905–1944) tyrėjui teko daugelį leidinių pačiam nustatyti ir *de visu* įvertinti. Autoriaus sudarytoji 1 012 bibliografinių įrašų apimties rodyklė pasitarnavo knygų leidybos, gamybos ir viseto tyrimuose.

Didžiausios nepublikuotų archyvinių pirminių šaltinių sankaupos yra šalies archyvuose, mokslinių bibliotekų rankraštyuose ir muziejų fonduose. Žemaitijos knygos kultūros tema daugiausia duomenų aptikta Lietuvos centriniame valstybės archyve. Detaliai peržiūrėti Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos Pramonės ir prekybos departamento (f. 388), Vidaus reikalų ministerijos (f. 377) ir jos Policijos departamento (f. 394), LR Finansų ministerijos ir viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių inspekcijos (f. 387), Šiaulių miesto ir apskrities viršininko (f. 412), Šiaulių apygardos apylinkių teismų (f. 632), Valstybės saugumo ir kriminalinės policijos Šiaulių apygardos (f. 1543), Lietuvos TSR vietinės pramonės ministerijos (R-771), Lietuvos statistikos valdybos (f. R-743) ir Valstybinės leidyklos Kaune (f. R-743) fondai. Pasitelktas Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraščių rinkinys (f. 1). Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje išsiskiria kultūrininko ir leidėjo Pelikso Bugailišio (f. 87) ir leidybinės „Kultūros“ bendrovės (f. 62) rankraščių fondai. Tyrėjui buvo prieinami reikalingi pavieniai rankraščiai, atsiminimai, laiškai, saugomi ir kitose mokslinėse bibliotekose bei institutų rankraštyuose. Autoriui taip pat buvo pasiekiamos regioninės ir vietinės reikšmės dokumentų saugyklos, regiono muziejų rinkiniai ir kai kurie gausiau išlikę bažnyčių archyvai.

Plečiant šaltinių bazę, bet nesitikint aprėpti visos Lietuvos ir užsienio spaudos, pažymėtina, kad vien Žemaitijos regiono periodinė spauda yra pakankamai gausi. Jos lietuviškoji dalis iki 1940 m. sudaro daugiau kaip 420 laikraščių pavadinimų, iš kurių didžioji dalis buvo spausdinta dauginamaisiais prietaisais. Tik mažuma laikraščių (apie

135 pavadinimų) spausdinti spaustuvėse, tad pastarieji buvo masiniai. Periodinėje spaudoje gausiai aptinkama knygų reklamos, leidinių vertinamosios medžiagos, bibliotekų, knygų leidybos ir gamybos istorijos duomenų.

Vertingi su knygos verslu ir pagrindine veikla susijusių asmenų Pelikso Bugailiškio, Liudviko Jakavičiaus, Jono Šliūpo, Dominyko Budino, Mečislovo Gedvilo ir kt. atsiminimai. Memuaristinė literatūra dažnai gelbsti, kai patikimų archyvinių duomenų nėra gausu, bet įvykius atsimena jų dalyviai. Dalis tyrimui reikalingos medžiagos buvo sukaupta 2011–2012 m. autoriui dalyvaujant ekspedicijose Raseiniuose, Rietave ir Skuode. Ekspedicijų metu fiksuoti išlikę spaudos ir leidybos įmonių pastatai, rinkti senųjų miestiečių atsiminimai.

Tyrimui pasitelkta šaltinių bazė turi esminių privalumų ir neesminių trūkumų. Vien publikuoti šaltiniai – knygos, periodinė spauda ir atsiminimai – negali patikimai atskleisti visų tiriamų knygos kultūros reiškinių. Spaudos produkcija buvo cenzūruojama, atsiminimai stokoja objektyvumo, todėl daugeliu atveju be archyvinių dokumentų, pasižyminčių sistemingumu ir unikalumu, nebūtų galima patikimai rekonstruoti XX a. pirmosios pusės knygos kultūros situacijos. Archyviniai šaltiniai kitų tyrėjų mažai eksploatuoti, todėl daugeliu atveju buvo galima naujai interpretuoti ir koreguoti istoriografijoje įsitvirtinusių teiginių. Siekiant objektyvumo, visų grupių šaltinius teko gretinti, juos kritiškai vertinti ir tikslinti pateikiamus duomenis.

Tyrimo objektas – regioninė knyga kaip integralus Žemaitijos regioninės ir lietuvių nacionalinės knygos kultūros reiškiny. Objekto turinį sudaro: 1) knygos funkcionavimo sąlygos regione, 2) leidybos organizavimas ir materialinė poligrafijos bazė bei 3) regiono knygų leidybos visetas. *Chronologinės ribos*. Tyrimas apima 1905–1944 m. laikotarpį – svarbų lietuvių nacionalinės knygos kultūros atsiradimo ir raidos etapą. Pirmoji data siejama su 1905 m. revoliucijos sukeltais kokybiniais leidybos verslo ir poligrafijos pramonės pasikeitimais Rusijoje ir etninės Lietuvos atžvilgiu Rusijos valdžios vykdytos politikos permainomis. Paskutinė data siejama su Sovietų Sąjungos reokupacija, kurios metu buvo suardytas raštijos kūrėjų ir knygos veikėjų kontingentas, taip pat institucionalizuota leidyba ir apribota regioninės kultūros plėtra. *Geografinė apibrėžtis*. Tyrimo objektas preliminariai išsitenka istoriškai kintančiame Žemaitijos

regione, kuris iki Pirmojo pasaulinio karo apėmė Raseinių, Telšių ir Šiaulių apskritis bei Palangos valsčiaus teritoriją. Remiamasi kompleksine kultūrinių regionų samprata, jo teritorinė apibrėžtis disertacijoje dar buvo tikslintina. *Etnosocialinė apibrėžtis*. Tiriama regioninė bendruomenė: žemaičių subetnosas, Žemaitijos lenkai, rusai, vokiečiai ir kitos integralios tautinės mažumos, neišsaugojusios savo knygos kultūros. Atsiribojama nuo žydų bendruomenės, kurios atstovai buvo įgavę regioninės tapatybės bruožų, bet taip pat jie buvo išlaikę savo knygos kultūrą, paremtą hebrajišku raštu hebrajų bei jidiš kalbomis.

Knygos nagrinėjimo pagrindu darbe paimta *regioninės knygos* samprata, todėl dėmesys skiriamas visai (išskyrus žydiškai) spaudos produkcijai, sukurtai Žemaitijos regione 1905–1944 m. Darbe taip pat *atsiribojama* nuo 1) radijo, kino, iš dalies ir periodinės spaudos bei kt. masinio informavimo priemonių analizės, neieškant jų tarpusavio sąsajų su regiono bendruomenės informaciniais ir estetiniais poreikiais; nuo 2) detalios regioninės knygos kultūros recepcijos analizės, kaip peržengiančios tiriamo objekto pažinimo ribas.

Tyrimo tikslas. Disertaciniu darbu siekiama konceptualizuoti regioninės knygos kultūros tyrimo prieigą ir ja remiantis nustatyti 1905–1944 m. Žemaitijos knygos kultūros regioniškumą ir integralumą besikuriančioje nacionalinėje lietuvių knygos kultūroje nubrėžiant visuomeninių sąsajų svarbą, išryškinant regioninės knygos funkcijas bei poveikį to meto regiono bendruomenės intelektualiniams ir estetiniams poreikiams.

Uždaviniai: 1) nustatyti Žemaitijos regiono teritorinę erdvę ir ištirti regiono bendruomenės kultūrinius ir informacinius poreikius, galėjusius turėti įtakos bendrai regiono knygos kultūros būklei; 2) rekonstruoti regiono leidybos ir spaudos gamybos materialinę bazę; 3) ištirti Žemaitijos knygos architektoniką; 4) išanalizuoti Žemaitijos knygos autorių kontingentą ir 5) ištirti viseto sanklodą ją siejant su regionalizmo procesais ir integracine Rusijos, Vokietijos ir Lietuvos valstybių vykdyta etninių skirtumų šalinimo strategija.

Metodologija. Surinktos medžiagos esminis metodologinis vertinimo principas – *istorizmas*. Tyrimo proceso metodologinį pagrindą sudaro bendrųjų ir specialiųjų (bibliografijos, etnologijos, geografijos, istorijos, knygotyros ir literatūrologijos) mokslinių pažinimo metodų visuma. Bendrieji metodai (analitinis, aprašomasis,

sisteminis ir struktūralistinis) leido logiškai ir apibendrinančiai išdėstyti sukaupią medžiagą. *Sisteminis* metodas, paremtas sisteminiiais mokslo principais, pasitelkiamas sprendžiant sudėtingas tarpdisciplininio pobūdžio problemas, sudarė sąlygas pažinti regioninės knygos kultūrą kaip sudėtinę regiono informacinės sistemos dalį. *Struktūralistinio* metodo privalumas yra didelių informacijos kiekių apdorojimo galimybė ir sisteminis reiškinių suvokimas išryškinant ne jų sudedamąsias dalis, bet tarpusavio ryšius. Knygos kultūros istorijos tyrimai, esantys knygotyros, literatūrologijos ir istorijos mokslų sankirtoje, pirmiausia remiasi jų metodologine baze. *Bibliografiniu* metodu, kaip tam tikros rūšies informacijos gavimo įrankiu, iš įvairių bibliografinių priemonių surinkta ir apdorota pirminių šaltinių medžiaga – sudarytas 1905–1944 m. Žemaitijos knygų sąrašas. *Bibliografinis statistinis* metodas, paremtas bibliogramų klasifikavimu pagal atskirus elementus (leidėją, skelbimo vietą, skelbimo metus ir kt.), leido apdoroti sukaupią bibliografinę medžiagą ir nustatyti leidybos bei gamybos raidos dėsningumus, dinamiką ir kitus kiekybinės charakteristikos rodiklius. Spaudos statistikoje sąvoka *knygų skaičius* reiškia leidinius, poligrafiškai apipavidalintus atskiru vienetu, bet ne pagal jų pavadinimus. *Bibliografinio metodo* atmaina – *analitinis teminis* metodas – padėjo nustatyti teminę viseto sudėtį ir įvairovę. *Bibliografinis tipologinis* metodas taikytas siekiant išaiškinti leidinių tikslinę paskirtį ir tipų proporcijas. Olego Koršunovo bibliografinių išteklių klasifikacijos privalumai pasitelkti analizuojant visetą autorinės priklausomybės ir kalbos požymiais. Ši analizė leidžia praplėsti ir papildyti *analitinio teminio* metodo rezultatų validumą nustatant Žemaitijos knygos viseto sandarą. Darbe taip pat taikyti specialieji knygotyros metodai: *de visu*, *knygotyrinis funkcinis* ir *tipografinis (poligrafinis)*. Sudarius Žemaitijos knygos sąrašą, tik *de visu* metodu tyrėjas galėjo susipažinti su išlikusiais leidiniais, juos aprašyti (patikslinti žinomas bibliogramas) ir išanalizuoti pasitelkdamas kitus specialiuosius knygotyros metodus. *Knygotyrinis funkcinis* metodas leido įvertinti socialinę knygos vaidmenį – jos paskirtį ir funkcionavimą visuomenėje (siauriau – regiono bendruomenėje). Poligrafinėms knygos ypatybėms (formatui, apimčiai, meniniam apipavidalinimui, iliustracijų atlikimo technikai ir kt.) nustatyti taikytas *tipografinis (poligrafinis)* metodas. Pažymėtina, kad leidinių meninė ir poligrafinė išvaizda tiriama knygotyriniu aspektu kaip atskirų knygos elementų kompozicijos ir dizaino visuma, atsiribojant nuo knygos

ilustracijų meninio įvertinimo (tai menotyros uždavinys). Siekiant išsiaiškinti sociokultūrinių reiškinių dėsningumus, priežasties-pasekmės ryšius, naudotasi *istoriniu-genetiniu* metodu. Tyrimo pažinimo konstrukcija susidarė einant nuo vienetinių atvejų prie tendencijų ir būdingų požymių, kurie leistų istoriškai išskirti analizuojamus knygos kultūros reiškinius. *Dalinis prozopografinis* tyrimų metodas pasitelktas nustatyti Lietuvos ir lietuvių autorių įtaką formuojant regioninės knygos visetą. Regiono teritorinei apibrėžčiai nustatyti naudotas specialus geografijos metodas – *arealinis*. Teritorinė apibrėžtis paremta kultūros komponentų sutapimais, leidžiančiais iš bendro šalies kultūros viseto išskirti regionus, nubrėžiant regioninės kultūros erdves. Žemaitijos regiono erdvės nustatymas yra viso tyrimo pamatas ir kitų metodų (pvz., *bibliografinio, de visu*) taikymo sąlyga. Pasirinktų metodų įvairovė leido geriau suvokti ir įvertinti sudėtingus XX a. pirmosios pusės knygos kultūros procesus, lėmusius Žemaitijos knygų radimąsi bei plėtrą ir formavusius savitą leidinių visetą.

Ginamieji teiginiai:

1. Jei regionalizmas reiškiasi daugeliu kultūros formų, tarp jų ir dokumentine, tai ir regioninės knygos kultūra gali įgauti specifinį turinį ir formą.
2. Jei regioninės knygos kultūros atvirumas yra susietas su šalių regionalizmo prigimtimi, tai esant palankioms sąlygoms regiono bendruomenė siekia savo dvasiniais pasiekimais praturtinti nacionalinę knygos kultūrą.
3. Jei valstybė siekia glaudžios etnokultūrinių grupių integracijos ar jų asimiliacijos, tai regiono bendruomenė siekia gaivinti ar atkurti savo raštiją ir taip sudaryti sąlygas etninei knygai iš naujo atgimti.

Darbo naujumas. Šiuo metu pasiekta regioninių tyrimų branda nebetenkina formalizuoto regiono knygos kultūros pažinimo, todėl vien regiono bibliotekų, knygų platinimo, skaitymo, leidybos verslo, poligrafijos bazė ir kt. su tuo susijusių reiškinių analizė nebėra savitiksliis tyrimų motyvas. Mokslo logika diktuoja bendruosius regioninių tyrimų orientyrus, juos siejant su teoriniu tyrimo pagrindu – *regionalizmu*. Tai – **moksliinių ir praktinių interesų laukas kokiems nors valstybėje ir regione vykstantiems procesams ir reiškiniams giliau pažinti**, taip pat juos atitinkamai skatinti, formuoti bei skleisti (paryškinta – T. P.). Šis tyrimų požiūris turėtų atskleisti

regioninės knygos kultūros funkcionalumą, ją suvokiant ne kaip rudimentą, bet kaip regiono bendruomenės socialiai motyvuotos veiklos rezultata. Praeities knygos kultūros tyrimai peržengia tradicinę knygos istorijos sampratą, o regioninis jų pobūdis suteikia specifiškumo, todėl juos galima vadinti *regioniniais knygos kultūros istorijos tyrimais*, o specialiąją discipliną – *knygotyrine regionalistika*. Iš to kyla ir naujų teorinių sprendimų paieškos būtinybė, į kurią šiame darbe ir siekiama atsižvelgti. Taigi disertacijos naujumą apsprendžia: 1) regioninės knygos kultūros koncepto suformulavimas, paremtas vakarietiškomis regionalizmo tradicijomis ir sisteminiu požiūriu į knygos kultūrą ir kultūrą principais; 2) Žemaitijos, kaip subetninio Didžiosios Lietuvos regiono, knygos kultūros tyrimai atveria naujas regioninės kultūros pažinimo galimybes, kurios gali turėti įtakos naujai regioninių knygotyros darbų kryptčiai; 3) faktografinis sukauptos medžiagos naujumas ir jos įvedimas į Lietuvos knygos kultūros tyrimų istoriografiją yra laikomas dar vienu šio darbo privalumu.

Išvados

1. Modernybės epochoje kultūrinių regionų integracija į valstybę ir regionų bendruomenių integracija į naciją bei šių teritoriškai ir etniškai suvokiamų darinių išlikimas iš dalies yra paremtas dokumentine komunikacija, kurios pagrindą sudaro diachroniniai informaciniai ryšiai. Liaudiškajai etnokultūrai prarandant savo funkcijas, knygos kultūra įgyja dinamišką regioninės kultūros autonomiškumo (išlikimo) ir heteronomiškumo (integracijos) pobūdį. Pobūdžio laipsniškumą (koreliacinį santykį) nulemia etninės bendrijos tipas, bendrijos kolektyviniai veiksmai ir valstybės bei nacijos vidaus politikos prioritetai. Civilizacinės knygos kultūros kontekste sukurtas nacionalinės knygos kultūros laukas subordinuoja regioninę knygos kultūrą. Esmiškai valstybė ir nacija, didindama heteronominių veiksnių įtaką regiono bendruomenei, sukuria naujas bendrumą įtvirtinančias gyvenimo sąlygas, dėl kurių knygos kultūra, kaip dokumentinės komunikacijos turinys ir forma, įgauna ryškių bendrakultūrinių požymių.

Dėl regionalizacijos proceso subalansuoto gyvenimo siekis regione skatina regiono bendruomenę per kūrybinę veiklą mažinti regiono ekonominio, kultūrinio ir politinio gyvenimo netolygumus, sudaryti tinkamas sąlygas regionalizmui reikštis. Susiformavus veiksmingoms knygos kultūros kūrybinėms struktūroms – leidykloms,

poligrafijos pramonei, knygos dailininkams ir knygrišiams – sukuriami ir jos rezultatai – regioninės knygos. Sistemine regioninės knygos kultūros analizė remiasi regioninės knygos ir jos kūrybinių struktūrų analize, suvokiant visa tai kaip vieną nedalomą visumą. Regioninės knygos kultūra interpretuojama jos kūrybinių struktūrų kontekste.

Regioninės knygos kultūroje užtikrinta bendrakultūrinė funkcija regiono bendruomenės atstovams leidžia prisidėti prie nacionalinės kultūros turtinimo: bendros vertybės, bendra kalba, bendras ekonominis ir politinis gyvenimas skatina regionų bendruomenės konkuruoti ir dalytis pasiekimais. Regioninės knygos kultūroje išplėtotą defenzyvinę funkciją laiduoja regiono bendruomenės išlikimą, užtikrinant jos kultūros autonomiškumo įtvirtinimą. Ryškiausiai regioninės kultūros autonomiškumo siekis atsispindi etninės knygos produkcijoje, kuriant alternatyviosios spaudos savo kalbomis ar tarmėmis tradiciją. Tokiu atveju iš esmės kvestionuojant valstybinės kalbos pozicijas yra persvarstomi valstybės ir regiono, nacijos ir etninės bendrijos santykiai. Regioninės knygos kultūra, kaip regionalizmo, nacionalizmo ir internacionalizmo derinys, laipsniškai reikšmingas regionų bendruomenėms išlikti, atskirčiai mažinti, nacijų dvasinio ir materialinio pasauliui turtinti bei civilizacijos pasiekimams permanentiškai atsinaujinti ir jiems skleisti.

2. XX a. pradžioje galutinai įvykusi žemaičių subetnosų integracija į lietuvių naciją ir Žemaitijos regiono integracija į atkurtą Lietuvos valstybę laidavo regioninės kultūros heteronomiškumą. Tuo metu regiono erdvė išsitemo Kretingos, Mažeikių, Raseinių, Tauragės, Telšių apskrityse ir vakarinėje Šiaulių apskrities dalyje su Šiaulių miestu ir valsčiumi. Regiono vidiniai funkciniai ryšiai tarp ekonominių centrų išliko patvarūs. Erdvinė regiono sąranga apsprendė daugelį ekonominio, kultūrinio ir politinio gyvenimo realijų. Lietuvos valstybės sankcionuoti integracijos veiksniai – 1) nacionalinė švietimo sistema, 2) valdžios aparatas, 3) išplėtotas raštingumas ir 4) politinis gyvenimas – valstybei sukūrė naujas sąlygas vis intensyviau veikti Žemaitijos regiono bendruomenę ir jos teritorinę erdvę. Atsiradę išteritorinimo veiksniai ne vien integravo Žemaitiją į Lietuvą, bet ir sukūrė palankias sąlygas regiono rytinės dalies akulturacijai. Žemaitijos kultūros erdvės specifiškumą sąlygojo glaudūs regiono bendruomenės kontaktai su Mažosios Lietuvos (Klaipėdos krašto (1923–1939) ir jos lietuviškosios dalies už

Nemuno) ekonominiais ir kultūriniais centrais, dėl kurių formavosi dalykiniai ryšiai, apėmę leidybą, poligrafijos pramonę ir knygos meną. Latvijos ekonomikos ir kultūros centrų (ypač Rygos) pasiekiamumas bei konfesiniai Žemaitijos Paprūsės ir Latvijos evangelikų liuteronų bendrumai taip pat didino tarpusavio bendradarbiavimą.

Žemaičių subetnoso etninė branda ir iš to kylantis regionalizmas sudarė pakankamas prielaidas atsirasti kultūriniam žemaičių judėjimui, siekiamam mažinti valstybės vykdomą etninių skirtumų šalinimo politikos ir išteritorinimo veiksnių įtaką regionui. Kultūrinio kapitalo regionalistinių pobūdį esmingai formavo regiono savimonės branduolys, XX a. 3-iojo dešimtmečio pabaigoje iškilęs Telšiuose. Prie žemaičių kultūrinio judėjimo ženkliai prisidėjo iš Žemaitijos kilusi VDU profesūra ir regionalistinių pažiūrų studentija, susitelkusi į regionines studentų draugijas. Regionalistams Žemaitija buvo ugdymo regionas suvokiant, kad tik regioninės kultūros autonomiškumas, kurio siekia kiekviena išlikti norinti kultūra, gali laiduoti ir pačios etninės bendrijos išlikimą. Žemaičių kultūrinis judėjimas nekėlė politinių tikslų, vienijo regioninei kultūrai neabejingus įvairių įsitikinimų ir politinių pažiūrų veikėjus. Regionalistų pastangomis buvo sudarytos regioninės kultūros saviraiškos sąlygos ir saviraiškos formos: kūrėsi literatūriniai, meniniai ir kraštotyriminiai žemaičių sambūriai. Dalis regionalistinio turinio idėjų ir pažiūrų buvo realizuota regioninėje spaudos produkcijoje.

3. XX a. pradžioje dėl demokratizacijos proceso Rusijoje, o vėliau Lietuvai atkūrus nepriklausomybę knygos funkcionavimo sąlygos regione, realizuojant pirminį kultūros informacijos prieaugį (*kaupimą – vartojimą*), sparčiai kokybiškai augo. Augimo prielaidos: a) kylantis raštingumas ir b) politinis stabilumas. Augimo stabdžiai: a) mokamas aukštesnis (nei pradinis) išsilavinimas, b) vangiai vykdoma suaugusiųjų švietimo politika, c) karo padėtis ir A. Smetonos režimo suvaržymai politinių ir visuomeninių organizacijų veiklai, d) stiprinant autoritarizmą griežtėjantys ribojimai knygų prekybai ir e) žemas pragyvenimo lygis neigiamai atsiliepė nuosekliam brandesnio turinio informacinių poreikių raidai. Augimo skatinimo motyvas – knygos ir knygos verslo ideologizacija: kiekviena politinė ir pasaulėžiūrinė grupė kūrė arba stengėsi sukurti tinklinę knygų leidybos, gamybos ir sklaidos sistemą. Taip

visuomeniniais ir komerciniais pagrindais buvo mobilizuotos gana gausios regiono (ir ne tik regiono) gyventojų grupės sistemingai formuojant didesnius spaudos poreikius, nei įprastine komercine logika.

Knygos vartojimo struktūros (knygynai ir bibliotekos) kūrėsi komerciniais ir ideologiniais pagrindais, todėl ne vien ekonominė situacija, bet ir bendroji konjunktūra segmentavo privačius knygynus ir organizacijų išlaikomas bibliotekas. Nors aiškiai buvo regimas pasiskirstymas tarp kairiųjų ir dešiniųjų politinių jėgų, bet sudarytas ir vidurio kelias – viešosios bibliotekos. Nepriklausomos Lietuvos metais valstybės ir savivaldybių lėšomis regione veikęs viešųjų bibliotekų tinklas XX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje pasiekė nuoseklų augimą. Permanentiškai atnaujinamos ir plėtojamoms knygos vartojimo struktūros – knygų prekybos įstaigos ir bibliotekos – užtikrino, kad knygų kaupimas ir vartojimas įgaus vis didesnę svarbą kultūros plėtrai regione. Šios knygos įstaigos laidavo regioninių, nacionalinių ir internacionalinių vertybių sklaidą regione užtikrindamos, kad kylantys informaciniai poreikiai teigiamai stimuliuotų ir regioninės leidybos bei poligrafijos bazės plėtrą. Karo metais Lietuvoje įsitvirtinusios okupacinės sovietų ir nacių valdžios: 1) nusavino daugelį komercinių knygynų arba ribojė jų plėtrą, 2) uždarė organizacijų bibliotekas, 3) ideologiškai išvalė viešųjų bibliotekų fondus. Šie okupantų veiksmai ženkliai sustabdė pozityvius valstybės ir regiono bendruomenės pasiekimus.

4. Regionalizacijos procesas XX a. pirmojoje pusėje išryškino netolygią Žemaitijos ekonominę ir kultūrinę raidą. Visuomenės segmentacija nulėmė, kad ilgainiui kituose regionuose leidžiama spaudos produkcija nebeįstengė visiškai patenkinti kylančių regiono bendruomenės informacinių ir kultūrinių poreikių. Regiono bendruomenė, siekdama pereiti nuo *kaupimo – vartojimo* prie *kūrimo – vartojimo*, sudarė naujas gyvenimo sąlygas, dėl kurių darėsi nebeįmanoma be regiono bendruomenės kūrybinės iniciatyvos pasiekti subalansuotą gyvenimo kokybę regione. Todėl po ilgalaikio regioninės leidybos regreso buvo grįžta prie *kūrėjo – vartotojo* santykių, turėjusių laiduoti regioninės kultūros išlikimą. Regione sukurta knyginė spaudos produkcija, pasižyminti specifiniu turiniu ir materija, t. y. *knygos kultūra*, turėjo patenkinti regiono bendruomenės informacinius ir kultūrinius poreikius, o esant palankioms sąlygoms taip pat prisidėti gausinant nacionalinę kultūrą ir išlaikant etnokultūrinę įvairovę.

Subordinaciniai Žemaitijos regioninės knygos kultūros santykiai ją glaudžiai susiejo su lietuvių nacija (tauta) ir Lietuvos valstybe, bet kartu sudarė palankias sąlygas regioninei kultūrai išlikti. Perėjimas prie *kūrimo – vartojimo* iššaukė knygos verslo ir regionalizmo sintezę, per kurią iškilo kūrybinės knygos kultūros struktūros: leidyklos, knygų dailininkai ir poligrafijos pramonė. Jose regioninės knygos produkcija įgavo specifinę formą ir turinį.

Agrarinė regiono gyventojų struktūra ir negausus miesto gyventojų (ypač lietuvių) skaičius tiesiogiai atsiliepė mažai inteligentijos koncentracijai mieste. Leidybos centrų produktyvumas du dešimtmečius nesutapo su regiono aukštesnio lygio funkciniais administraciniais (apskričių) centrais. Dėl ekonominių priežasčių jie iki XX a. 3-iojo dešimtmečio augo vangiai, todėl tik po Pirmojo pasaulinio karo atsikuriant Šiauliams ir Telšiuose sustiprinus mokslo potencialą buvo sumažinta leidybos centrų dispersija. Telšių ir Kretingoje spaudos centrų tandemas pamažu įgavo ryškių klerikalinio spaudos centro požymių, todėl jų leidėjai nuolat konfrontavo su Šiaulių leidėjais, siekusiais visuomeninės minties sekularizacijos. Ši konkurencija dėl priešingų ideologinių ir politinių nuostatų didino įtampą regione.

Regioninės leidybos intensyvumas buvo veikiamas daugiausia ekonominių sąlygų, bet jų įtaka ilgainiui mažėjo. Į konkurencinę kovą XX a. 3-iojo dešimtmečio pabaigoje aktyviai įsijungė Kauno leidėjai. Ilgainiui susidarė nesąžiningos ir regiono leidėjams nepalankios konkurencijos sąlygos. Stambesnės leidybos organizacijos dėl išorės spaudimo ir centrinės valdžios apatijos bankrutavo, buvo perkeltos į Kauną arba dėl politinių tikslų sunaikintos A. Smetonos režimo. Žlugus leidybinėms organizacijoms, išleidusioms ketvirtadalį viseto, iš esmės žlugo ir leidybos profesionalizacijos plėtra. Vėlesnis regioninis leidybos intensyvumas daugiausia priklausė nuo komercinių įstaigų, kurios nebuvo pajėgios užsiimti sisteminga leidybine veikla.

Valstybinės ir bažnytinės cenzūros įtaka leidybai daugiausia atsiliepė kontroliuojant ir slopinant opozicinių ideologinių ir politinių jėgų leidėjus. Šiaulių ir kt. miestų kairieji (ypač ateistai) jautė didžiulį pasipriešinimą iš Telšių vyskupijos hierarchų, smerkusių materialistinės ir ateistinės pasaulėžiūros leidinius. Dėl komercinių paskatų nesiekiant atsiriboti nuo pelningos katalikiškos minties veikalų leidybos, naudojantis spaudos įstatymų spragomis, buvo gaivinta kontrafakcija. Valstybės išlaikomos cenzūros

įstaigos kontroliavo legalių ir nelegalių opozicinių politinių jėgų leidinių gamybą ir sklaidą. Tiesiogiai nuo valstybinės cenzūros, ne visada pagrįstai visuomenės gerovės sumetimais nukentėjo keletas leidėjų. Kur kas labiau nei tiesioginė cenzūra leidybos intensyvumą veikė A. Smetonos režimas ir visos kitos okupacinės valdžios. Jų sankcionuotas sąmoningas ir nesąmoningas regioninės leidybos žlugdymas turėjo neigiamos įtakos regioninės kultūros plėtrai.

5. Stambiausi regioniniai leidybos ir poligrafijos centrai sutapo, todėl regioninės leidybos ir poligrafijos bazės sąryšis buvo itin glaudus. Žydiško kapitalo regiono poligrafijos bazė pradėjo formuotis komerciniais pagrindais, kardinaliai pasikeitusiais Lietuvai atkūrus nepriklausomybę. Ideologizavus leidybą, daugelis spaudos įmonių įgijo ir politinių jėgų užnugarį. Regiono spaustuvėms daugiausia spaudos užsakymų ateidavo per politinę ir ideologinę liniją, todėl A. Smetonos režimo metais daugelis opozicinių jėgų išlaikomų spaustuvių patyrė spaudimą. Dalis jo neatlaikiusių spaustuvių bankrutavo, bet ir valdančiosios Lietuvių tautininkų sąjungos įtakoje buvusios spaustuvės negalėjo ilgam įsitvirtinti regione. Tai liudijo apie susiformavusią ypatingą regiono politinės kultūros ir poligrafijos pramonės sanklodą, kurią buvo galima pakeisti tik drastiškais veiksmais. Jų imtasi sovietų ir nacių okupacijos metais: pirmieji nacionalizavo visą poligrafijos pramonę, o antrieji atsisakė spaudos įmones gražinti buvusiems savininkams. Komerciškai pagrįstas spaudos įmonių tinklas laidavo spartesnę leidybą regione, bet varžant leidybą ir naikinant regiono poligrafijos pramonę nebuvo galima pasiekti spartesnės spaudos pramonės modernizacijos ir augimo.

Dėl kraštutinių politinių organizacijų legalizacijos ir legalių politinių jėgų suvaržymų iškilo specifinių legaliais būdais nepatenkinamų partinės spaudos poreikių. Regione visą XX a. pirmąją pusę buvo kuriamos pagrindinės spaustuvės ir jų tinklai. Iki Pirmojo pasaulinio karo šia linkme ėjo LSDP Šiaulių skyrius, karo metais – antikaizerinis pasipriešinimas, po karo – LKP. Regione A. Smetonos režimo metais opozicinės politinės jėgos (krikščionys demokratai, voldemarininkai) bandė kurti nelegalias spaustuves, bet be papildomo finansavimo iš išorės neįstengė jų ilgiau išlaikyti. Su Sovietų Sąjungos užnugariu realią kovą dėl valdžios tęsusi LKP sugebėjo šalyje sukurti funkcionalų pagrindinių spaustuvių tinklą. Nors šiame tinkle regiono

spaustuvės nevaicino didelės reikšmės (jos buvo mažos, prastai techniškai aprūpintos), bet jų produkcija buvo nepakeičiama regioniniu lygmeniu. Tai buvo apčiuopiama per LKP tautinės sudėties kaitą regione: partija sparčiai lietuėjo. Okupacijų metais patriotinis lietuvių pagrindis nenustojo aktyviai veikti per nelegalios spaudos gamybą, todėl įgyta patirtis praverė priešinantį sovietinei reokupacijai.

Iki Antrojo pasaulinio karo knygrišystė regione išliko pasidalijusi į smulkiają ir pramoninę. Knygrišystė išlygino poligrafijos pramonės netobulumus esmingai užtikrindama ir šio amato tęstinumą. Knygrišystė augo Nepriklausomos Lietuvos metais didėjant kietojo įrašo poreikiui: 1) mokyklose įvesta knygrišystės pamokų, 2) kūrėsi modernios knygrišyklos, 3) spaustuvės apsirūpino moderniomis knygrišybos mašinomis. Ilgainiui amatininkų gretas papildė knygrišystės pagrindus mokyklose įgiję asmenys. Išskirtinių knygrišystės tradicijų regione nesusiklostė, knygrišių darbai buvo nesudėtingi ir neišlavinti, išliko nedidelis meniškai įrištos knygos poreikis, todėl ir tinkamų sąlygų knygrišiams specializuotis meninės knygrišystės srityje nebuvo. Nacių okupacijos metais sunaikinus Žemaitijos žydų bendruomenę, knygrišystės amatas patyrė gilią krizę.

6. XX a. pirmojoje pusėje sukūrus bendrinę lietuvių kalbą ir ją įtvirtinus Nepriklausomos Lietuvos teisinėje bazėje, iškilo pagrindinis visuotinis leidybinės kultūros prioritetas – norminė lietuvių kalba. Dėl žemaičių autorių tarmės įtakos jų raštų kalbai į šį prioritetą regiono leidėjams buvo gana problemiška nuosekliai atsižvelgti, bet daugelis regiono leidėjų, siekdami konkuruoti leidybos versle, stengėsi tinkamai atlikti redakcinį knygų parengimą. Stokojant profesionalių kalbininkų, leidėjams dažniausiai teko pasitenkinti mokytojų seminarijų ir gimnazijų mokytojų paslaugomis, kurios ne visada buvo užtektinai profesionalios. Dalis regiono leidėjų ir autorių nekreipė didelio dėmesio į norminės kalbos prioritetus, bet ir jie ilgainiui dėl Švietimo ministerijos spaudimo ir viešai išsakomos kritikos buvo priversti arba nutraukti leidybą, arba atsižvelgti į išsakomus pasiūlymus. Pozityviai vertinamas bendrinės lietuvių kalbos įtvirtinimas regiono leidėjams turėjo ir negatyvių padarinių: konkurencinės kovos iššaukti perdėti norminės lietuvių kalbos reikalavimai sukūrė sąlygas tuo piktnaudžiaujant spręsti politinius klausimus. Įdėmiai knygų kalbą kontroliavo ir Telšių vyskupijos hierarchai. Pakartotinį spaudimą nesilaikantiesiems norminės kalbos prioritetų cenzūros pareigūnai

pradėjo vykdyti pasirodžius 1935 m. Spaudos įstatymui. Bendrinės lietuvių rašomosios kalbos įtvirtinimas knygų leidyboje kaip norma paskatino spartesnę žemaičių tarmės atstovų kalbinį perėjimą prie bendrinės lietuvių kalbos vartosenos užtikrinant bendrakultūrinių nacionalinių vertybių srautą regione.

7. Leidėjų siekis savo spaudos produkcija konkuruoti šalies rinkoje darė teigiamą įtaką spaustuvių modernizacijai tobulinant knygų poligrafinę kultūrą. Regiono spaustuvių meistrai buvo subrendę poligrafijos įmonėse Rusijoje arba Vokietijoje, todėl ir regiono poligrafijos pramonė savaimingai sekė šių šalių poligrafinės kultūros tradicijas. Knygos grafikos srityje pirmiausia įsisavintos štrichinės ir toninės iliustracijos, pereita prie dvispalvės grafikos technikos, o nuo XX a. 3-iojo dešimtmečio sparčiai išplėstas ir šriftų, ornamentinių detalių bei cinkografijos pasirinkimas. Šie techninės bazės atnaujinimai nebuvo formalūs: tos regiono spaustuvės, kurios neįstengė reaguoti į naujai iškilusius poligrafinės kultūros prioritetus, buvo priverstos pasitraukti į konkurencijos nuošalę arba užsidaryti. Tik nedaugelis regiono spaustuvių galėjo atlikti spalvotos spaudos darbus, todėl dalis spalvotos spaudos produkcijos buvo atliekama Vokietijos spaustuvėse.

Nepriklausomos Lietuvos metais įvykęs naujas knygos vaizdumo perėjimo etapas susijęs su knygų dailininkų atėjimu į leidybą. Regiono leidėjai palaikė santykius su Lietuvos, Klaipėdos krašto, Latvijos ir Vokietijos knygų dailininkais, pamažu į knygų apipavidalinimą įtraukdami ir vietinius kūrėjus. Poligrafinė ir meninė Žemaitijos knygos kultūra mažai išsiskyrė iš bendro šalies konteksto, bet pavieniais atvejais būta ir savitumų, labiausiai atsispindinčių etninių simbolių vartosenoje. Žemaičių kultūrinis sąjūdis, ilgainiui išugdęs specifinę dailininkų grupę (P. Augius-Augustinavičius, J. Kazlauskas, J. Perkowskis ir J. Ramanauskas), davė jiems saviraiškos galimybių kuriant žemaitiškojo regionalizmo turinio knygų grafiką. Ši regionalizmo saviraiškos forma buvo organiškai pagrįsta, plėtojama net ir sunkiomis Antrojo pasaulinio karo sąlygomis.

8. Regioninėje leidyboje vyravo brošiūros, kurių apimtis dažnai savaime neleido pasiekti aukštesnės leidinio vertės, bet greta buvo išleista ir brandžių verstinių bei originalių veikalų. XX a. pirmosios pusės Lietuvos ir kitų valstybių vykdoma vidaus politika

nebuvo palanki didinti autorių kontingentą: šalyje tvyrojo įtampa tarp jaunosios ir senosios inteligentijos, buvo žlugdomos atskirų inteligentijos grupių iniciatyvos. Dėl šių priežasčių stigo ir adekvataus reagavimo į regionalizacijos proceso iššauktus regiono bendruomenės poreikius. Nacionalinės ir regioninės kultūros tapatybės raiškos kontekste nustatyta, kad visetas buvo formuojamas iš Žemaitijos regiono bendruomenės atstovų intelektualinio potencialo – trys ketvirtadaliai viseto. Šie autoriai galėjo perduoti savitą regioninės kultūros supratimą ir požiūrį į nacionalinę kultūrą. Leidinių kokybę garantavo gana aukštas autorių išsilavinimas (pusė turėjo aukštąjį išsilavinimą) ir gana dinamiška profesinė struktūra, kurioje vyravo pedagogai, dvasininkai ir medicinos specialistai. Autorių išsilavinimas ir darbinė veikla didino socialinį mobilumą, nuo kurio pobūdžio dažnai ir priklausė jų domėjimosi laukai. Autorių kontingentas, nepaisant inteligentijos sluoksnio deformacijų (nuo XX a. 3-iojo dešimtmečio pabaigos didėjo lojalumas autoritarizmui, mažėjo pareigų tautai supratimas), galėjo tinkamai užpildyti pagrindinius regiono bendruomenės domėjimosi laukus.

Civilizaciniai pasiekimai visete atsispindėjo ženkliai: buvo verčiama daug užsienio šalių (daugiausia Rusijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Prancūzijos ir Vokietijos) autorių darbų (36 proc. viseto). Vyravo mokslo populiarinamoji ir pripažinta grožinė literatūra (daugiausia proza). Per vertimus spartėjo integracija į Vakarų Europos kultūros erdvę, savaimė užsienio šalių autorių darbų leidyba laidavo ir spartesnę internacionalinių vertybių sklaidą regione ir visoje Lietuvoje. Ši spaudos produkcija papildė turimus regiono ir šalies lektūros resursus, o kartais juos ir naujai praplėtė. Šalies kontekste ypač išsiskyrė V. Hugo ir L. Tolstojaus darbų vertimų gausa. Telšių leidėjai pirmieji Lietuvos skaitytojus supažindino A. C. Doyle'io kūryba, o Šiaulių leidėjų pastangomis pasirodė ir pirmieji Kinijos literatūrinio palikimo vertimai lietuvių kalba.

9. Kalbiniu požiūriu XX a. pradžioje įsitvirtinant nacionalinei kultūros sanklodai žemaitiškoji knyga nebegalėjo patenkinti įvairėjančių regiono informacinių ir kultūrinių poreikių: lietuvių kalba išleista didžioji dalis viseto (87 proc.). Spauda lietuvių kalba galėjo įgauti funkcionalumo visoje Nepriklausomos Lietuvos erdvėje ir diasporoje, tai buvo jos didžiausias privalumas siekiant padidinti regioninės produkcijos skaitytojų auditoriją. Vienalaikis reiškinys buvo leidinių rusų kalba poreikis (7 proc. viseto), dėl

Rusijos įstatyminės bazės įtakos turėjęs nemažai reikšmės viseto kalbinei sudėčiai iki Pirmojo pasaulinio karo. Spauda kitomis kalbomis didelės įtakos regiono gyventojų informaciniams poreikiams neturėjo ir dažniausiai nebuvo siejama su regiono tautinėmis mažumomis. Leidiniai prancūzų, lotynų ir vokiečių kalbomis daugiausia tenkino mokomuosius poreikius, dvarų segmentą aptarnavo dvikalbiai lenkiški ir lietuviški žemės ūkio srities kainininkai.

Dėl didėjančios integracinių veiksnių įtakos regionui regionalistai siekė atgaivinti žemaitiškosios knygos tradiciją ir suteikti jai funkcionalumo. Žemaitiškosios knygos tradicija nuo XIX a. turėjo tęstinumą, todėl jos funkcionalumui užtikrinti siekta kokybinių sprendimų. Profesionalių kalbininkų pastangomis XX a. 4-ajame dešimtmetyje sukūrus gerai pagrįstą žemaičių tarmės rašybos sistemą, vartojamą iki šiol, žemaitiškosios knygos tradicija įgavo brandesnę raidos perspektyvą. Nors visą XX a. pirmąją pusę žemaitiškoji knyga realios konkurencijos lietuviškai spaudos produkcijai sudaryti neįstengė (sudarė 3 proc. viseto), bet ji, kaip alternatyvi spaudos produkcija, pajvairino saviraiškos priemonių arsenalą stimuliuojant regioninės kultūros procesus.

10. Teminė ir tipologinė viseto sudėtis buvo veikiamą regionalizacijos proceso ir bendrųjų nacionalinės kultūros plėtros tendencijų. Regiono leidėjai, stiprindami etninės informacijos bagažą, išreikšdami *savųjų* ir *svetimųjų* santykius, pabrėždami orientaciją į regiono auditoriją, tendencingai naudojo regioninę etnonimiką ir toponimiką. Dalis veikalų atspindėjo itin aukštus leidybos prioritetus, bet daugelis jų sprendė vienašakes individualizuotų poreikių spragas. Visetas negalėjo esmiškai atitrūkti nuo regiono kultūros, ekonomikos ir politikos individualizuotos situacijos, todėl leidėjų (pvz., „Kultūros“ bendrovės) bandymai peržengti šias ribas neturėjo didesnės komercinės sėkmės. Pagrindinis skaitytojas regione buvo a) moksleivija, b) žemdirbiai ir amatininkai, c) verslininkai ir d) negausi inteligentija. Orientuotis į moksleiviją buvo pelninga: ši auditorija sparčiai didėjo, jos poreikiai įvairėjo, todėl gana anksti imtasi teminiu požiūriu aprūpinti moksleiviją ir prasilavinusią skaitytojų auditoriją reikalingiausia filologijos (18 proc. viseto), visuomenės (15 proc.) ir taikomųjų (15 proc.) mokslų spauda. Didžiausią įtaką teminei viseto sandarai išlaikė bendrasis skyrius (25 proc. viseto), kuriame vyravo populiarūs kalendoriai ir organizacijų įstatai, bet šios

spaudos produkcijos didžioji dalis, nors ir pasižymėjo regioniniu profiliu, bet išliekamosios vertės dažniausiai neturėjo. Dėl Katalikų Bažnyčios aktyvios pastoracinės veiklos ir gilaus religingumo tradicijų religinės spaudos leidyba išlaikė savo pozicijas (17 proc.) visete.

Tipologiniu požiūriu vyravusi grožinė lektūra (20 proc. viseto) buvo padalyta tarp užsienio ir lietuvių autorių kūrybos: prozoje vyravo verstinė, o poezijoje – regioninė. Regionalizmo raiška kūryboje labiausiai atsiskleidė grožinėje spaudos produkcijoje: daugelis pradedančiųjų ir subrendusių vietinių kūrėjų išliko etnocentiški, turėjo tvirtus ryšius su regiono bendruomene. Mokomųjų leidinių (17 proc. viseto) įtaka visetui patyrė krizę A. Smetonos režimo metais, kai prisipildžiusi knygų rinka nebegalėjo intensyviau plėstis, o regiono leidėjai nesąžiningomis konkurencijos sąlygomis turėjo pamažu atsitraukti iš šios leidybos srities. Neproporcingai didelis buvo dvasinio švietimo spaudos augimas (15 proc.), iššauktas klerikalizmo (Telšių vyskupijos) ir antiklerikalizmo (Laisvamanių etinė kultūros draugija) priešpriešos. Dalis dvasinio švietimo veikalų turėjo regioninį profilį, juose iškeliant regioninių religinių centrų reikšmę, aktualias sielovados problemas ir stiprinant regione pripažintus šventųjų kultus. Versta pripažinta grožinė lektūra, kuria buvo galima konkuruoti šalies rinkoje. Pasirenkant verstinę literatūrą buvo pastebimi ir regioniniai jos atrankos motyvai, kartais pasireiškę kairiuoju ideologiniu angažuotumu (ypač Šiaulių leidėjai) ir glaudesniu bendradarbiavimu su Latvijos kūrėjais.

Tipologiniu požiūriu mokslo populiarinimo (10 proc.) ir laisvalaikio (9 proc.) spaudos poreikiai buvo gana stabilūs, papildomai stimuliuojami ir aktyvių regiono leidėjų, todėl šios tipologinės grupės gana dinamiškai plėtėsi. Žemdirbiams, amatininkams ir verslininkams buvo leidžiami kalendoriai, žemės ūkio, medicinos ir kt. panašaus turinio pripažinta lektūra (pvz., sapnininkai). Normatyviniai (6 proc.), gamybiniai (2 proc.), žinybiniai (2 proc.), masiniai politiniai (2 proc.), moksliniai (2 proc.) ir informaciniai (1 proc.) leidinių tipai dėl prastos infrastruktūros, pasaulietinių mokslo įstaigų stygiaus, nepakankamai gerų švietimo politikos rezultatų, neadekvataus A. Smetonos režimo spaudimo regiono ideologinėms ir politinėms grupėms neturėjo didelės įtakos viseto sandarai. Akademinės spaudos leidyba regione buvo galima užsiimti tik dviem atvejais: a) tinkamai parengus veikalą, orientuotą į visą inteligentijos

sluoksni, arba b) leidybą negrižtamai dengiant iš kitų pelningų leidybos projektų. Dėl riboto regiono inteligentijos potencialo abu keliai nebuvo perspektyvūs, todėl filosofijos, matematikos, geografijos ir istorijos veikalai leisti itin vangiai. „Kultūros“ bendrovės, iš dalies ir J. Šliūpo bandymai pakeisti šią akademinės spaudos vagą baigėsi nesėkme. Tai nebuvo pozityvi viseto struktūros raidos tendencija.

Palapsniui po 1905 m. revoliucijos, o ypač sparčiai po 1918 m. Lietuvos valstybės atkūrimo įsitvirtino naujas lietuvių nacionalinės knygos kultūros raidos etapas, kuriame Žemaitijos leidėjai neturėjo svarbesnių pozicijų, bet siekis dalyvauti knygos versle, jį pildyti savo produkcija, skleisti savo idėjas ir turėti kitonišką požiūrį į nacionalinės kultūros turinį yra teigiamai vertintinas. Visete taip pat atsispindėjęs regiono bendruomenės teigiamas santykis su naująja nacionaline ir senąja regionine tapatybe buvo pozityvios veiklos rezultatas. Jis galėjo būti didesnis, jei politinis Lietuvos valstybės elitas būtų įstengęs sudaryti tinkamesnių sąlygų spartesnei regiono kultūros, ekonomikos ir politikos raidai. Nepaisant išteritorinimo procesų ir akultūracinės politikos, regioninė knyga galėjo atlikti savo pagrindinę defenzyvinę funkciją, kurią jai suteikė regiono bendruomenė, siekdama savo kultūros autonomiškumo. Dėsninga, kad regiono bendruomenės dalyvavimas knygos versle buvo adekvačiai proporcingas regioninės kultūros plėtrai, todėl kiekviena leidybinė iniciatyva pirmiausia kėlė regiono kultūrą, o tik vėliau jos brandesnė dalis galėjo turėti įtakos ir lietuvių nacijos poreikių raidai.

Scientific publications on the dissertation topic:

Mokslinės publikacijos disertacijos tema:

1. Leidybinė „Šaltinio“ draugija. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 46–56.
2. Regioninės knygos samprata ir apibrėžtis (Žemaitijos knygos pavyzdžiu). *Knygotyra*, 2009, t. 53, p. 85–111.
3. Endriejavo valstietiškoji knygos kultūra: XIX a. vidurys–1944 metai. *Lietuvos lokaliniai tyrimai* [elektroninis žurnalas], [2010], [nr. 20]. 28 p. Prieiga per internetą: <http://www.llt.lt/pdf/endriejovas/endriejovas_knyga.pdf>
4. Vaclovo Biržiškos žemaitiškosios knygos koncepcija. *Knygotyra*, 2010, t. 55, p. 126–139.

5. Žemaitijos regioninė knyga ir žemaičių tapatybė XX a. I pusėje. *Tautosakos darbai*, 2012, t. 43, p. 85–108.
6. Regioniniai knygos kultūros tyrimai Lietuvoje. *Knygotyra*, 2013, t. 60, p. 125–147.

Research carried out during the writing of thesis was presented in the following reports delivered at conferences:

Disertacijos rengimo metu atlikti tyrimai buvo pristatyti skaitant pranešimus mokslinėse konferencijose:

1. „Žemaitijos regioninė knyga ir žemaičių tapatybė XX a. I pusėje“. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Mokslinė nacionalinė konferencija: *Regioniškumas praeities ir dabarties folkloro kontekstuose*. 2011 m. spalio 20–21 d., Vilnius.
2. „Regioninės knygos kultūros tyrimai Lietuvoje“. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. Tarptautinė mokslinė konferencija: *Mokslo kūrėjai (knygotyra, kodikologija, dokumentotyra, mediotyra)*. 2012 m. rugsėjo 27–28 d., Vilnius.

Informaciją apie autorių:

Tomas Petreikis gimė 1984 m. sausio 6 d. Kaune. 2008 m. baigė Istorijos specialybę Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakultete ir įgijo istorijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį. 2010 m. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete baigė Knygotyros magistrantūrą įgydamas komunikacijos ir informacijos magistro kvalifikacinį laipsnį. 2010 m. įstojo į Vilniaus universiteto komunikacijos ir informacijos mokslo krypties doktorantūrą.

Darbinė veikla: 2008–2013 m. dirbo leidykloje VšĮ „Versmė“ istorijos redaktoriumi. Nuo 2012 m. dėsto Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete. Skaitomi kursai: *Dokumentinių medijų istorija ir kultūra*, *Taikomoji knygotyra*. Rengia ir publikuoja mokslinius straipsnius knygotyros ir istorijos temomis. Yra tęstinio regionalistikos mokslo ir kultūros rinkinio „Žemaičių kultūros savastys“ redaktorių kolegijos atsakingasis sekretorius. Skaito pranešimus knygotyros ir istorijos temomis mokslo renginiuose.

Socialinė veikla: skaito neatlygintinas viešas paskaitas knygotyros ir istorijos tematika mokyklų, miestelių, visuomeninių organizacijų bendruomenėms, kita

bendruomeninė veikla. Anotuoja ir recenzuoja išėjusius leidinius, rašo mokslo populiariamuosius straipsnius respublikinėje ir regioninėje spaudoje. Priklauso Vilniaus Martyno Mažvydo ir Plungės Simono Daukanto bibliofilų klubams.

Ivertinimas ir pripažinimas: už mokslo pasiekimus 2010 m. Vilniaus universitete suteiktas magistro *Magna Cum Laude* diplomai. Magistro baigiamasis darbas „Žemaitijos knygos kultūra“ (vadovas prof. Domas Kaunas) Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos 2011 m. pripažintas geriausiu 2010 m. humanitarinių mokslų srities darbu Lietuvoje.

El. p. *petreikist@gmail.com*